

MACYAP RADIO

A RÁDIÓ OSTROMA

HAVASI TAMÁS—HERCZEG JÁNOS—
KEREK GYÖRGY

A RÁDIÓ OSTROMA

1956 október 23

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

1957

Felclás Kisdó a Borsath Könyv- és Lapkiadó igazgatója

Ez a füzet egy éjszaka történetét örökíti meg. Egy éjszakáét. De micsoda éjszaka volt ez ... Az ember a két szemével látta, hogyan használtak ki becsstelen emberek jószándékú fiatalokat, diákokat s hogyan változtatták az ellenforradalmi célokra általuk kirobbantott tüntetést órákon belül pusztító, öldöklő testvérháborúvá. Aki átélte ezt az éjszakát, ott a Bródy Sándor utcában, aki látta a pusztító tűzvész első szikráit — sokat látott. Tanúja lehetett emberek hősiességének és emberek pálfordulásának, áldozatot követelő pozícióféltésnek. Aki ott töltötte azt az éjszakát, a reggeli órákban azt is megérezte, milyen lehet a siralomház. Aki azt a tizennégy órát a Stúdió épületében töltötte, egyaránt láthatta emberek önfeláldozását s egyes felső katonai vezetők ostobaságát és árulását. Aki ott töltötte azt az éjszakát, örökké gyászolja azokat, akiknek fiatal életét a Rádió falai között oltották ki a golyók.

Emlékezzünk *Fehér József* őrnagyra, akit a felkelők foglyul ejtettek, s 24-én reggel 1/2 9-kor arra utasítottak, hogy adjon ki parancsot a tűz beszüntetésére. *Fehér* őrnagy megtagadta. Lekísérték a Stúdió

udvarára, s mikor a melleklepcsőház kis csigalepcső-
jenek utolsó fokáról lelepett, előbb egy golyót hatul-
ról a fejébe, majd egy sorozatot megperdülő testébe
löttek;

Magyar László őrnagyra, akít este 9-kor a Pus-
kin-kerttől a garázs fele vezető úton talált golyó;

Kovács László őrnagyra, akít a Brody Sandor
utcai kapu előtt orvul meggyilkoltak;

Bagi János fohadnagyra, aki fogságba esett s
mint zsidót a Stúdió udvarán felakasztottak,

Csepe Sándor hadnagyra, *Horváth Zoltan* fohad-
nagyra, *Molnár Pál* fohadnagyra, *Ladányi János* had-
nagyra, *Gyapjas Pál* hadnagyra, *Csilincsik* alhad-
nagyra, akiket az ellenforradalmárok a Stúdióban vé-
geztek ki, *Molnár Béla* szakaszvezetore, *Paszternák*
József orvezetore, *Barna Mihály*, *Basa Ferenc*, *Ország*
György honvedekre és azokra az artatlan aldozatokra,
koztuk arra a mintegy negyven katonára, akiknek
nevet még nem ismerjük — de akikért már annyi
konny hullt a Rádió ostromának szornyu éjszakája
s véres hajnala óta...

Hány rettenetesen nagy, közös és mennyi kicsiny,
egyéni tanulság. Oh, bár csak többen lettek volna
ott velünk, hogy ők is átélték volna mindazt, amit mi.
Bár látták volna, hogy amikor a tündető seleg a Pus-
kin utca sarkára ért, a Rádió kapujában egyetlen,
fegyver nélküli ÁVH-s sorkatona állt. Vissza lehet-e
adni azt az arckifejezést, amikor tétovázott: vajon be-
csukja-e a kaput? Mert erre semmilyen feljebbvaló-
tól semmiféle parancsot nem kapott. De biztosan nem-
csak ez tartotta vissza tétovázó kezét... El lehet-e
mondani, mit éreztek azok a rádiósok, akiknek mun-
kája évek óta abból állt, hogy az emberek között

fárva, az ő hangjukat közvetítsék. Azon a délután pedig a vágókocsi mellől az épület falai mögé kényszerültek, mert kint veszélyben volt az életük. Hogyan történt ez?

Ki tudná elmondani, mit érzett akkor, amikor lekaszált katonák egymás mellett fekvő tetemén kellett átlépnie? Hogyan győzhetjük meg minden olvasónkat, hogy a bentieknek volt a legfájdalmasabb, amikor a tűzharcban arra került sor, hogy a Rádió kapuiból az utcára löjenek. Ön a Rádiót csak készülékéből ismeri. Hogyan értessük meg, hogy akik esztendőkön át készítették azt, amit ön csak a hangszóróból hallott — azok számára nem volt mindegy, hogy ki beszél és mit mond a mikrofon előtt. 1956 októberében a rádiósok jobban megértették, mint bármikor addig, mit jelent a mikrofon előtt kimondott szó.

Le lehet írni mindazt, ami azon az éjszakán a Bródy Sándor utcában és környékén történt. Igaz, nem könnyű, hiszen az események sodrában, a fegyverropogás, a gáz-gránátok sivitása közepette senki nem gondolt arra, hogy naplót vezessen... Mégis le lehet írni — de igazán visszaadni azt az érzést... Ezt csak megpróbálni lehet. Mi vállalkoztunk rá. Íme. olvassák: ez történt. Sok minden hiányzik belőle. Ki tudná mindenkinek az emlékeit papírra vetni — s ki tudná pontosan felidézni az emlékek minden részletét? De amit leírtunk — az így igaz.

E füzet sok részletével már találkozhatott az olvasó a „Népszabadság” hasábjain. Ez a mostani könyv azért mégsem ugyanaz. Több részlet, több jellemző esemény szerepel benne, mint amennyire az újság hasábjai lehetőséget adtak. Rendszerezettebb is, mint az újságban lehetett. Persze azok számára, akik már

elolvastuk az újságot, merőben újat nem ad. A tények ugyanazok.

Miközben a lap hasábjain napvilágot láttak a folytatások, sokféle vélemény — helyeslő és ellenző — hangzott el. Voltak, akik ezt vagy azt másképpen tudták. Mindenekelőtt arról beszéltek, hogyan is történt hát: ki lőtt eloszor? Hány remregény, mennyi kósza hír terjedt el erről a tűzharcról... Már este nyolc után találkoztak barátaink a városban emberekkel, sőt teherkocsis csoportokkal, akik mindenfelé száguldva kiabálták. „Az ávósok halomra ölik az embereket a Rádiónál.”

Ki tudna minden fegyverért, minden fegyvertfogó, szorongatott ember kezéért felelősséget vállalni? Ki állíthatná biztosan, hogy egyik vagy másik katona nem keveredett-e közelharcba egy-egy támadóval, s eközben nem húzta-e meg a ravaszt? Óriási volt a tömeg az utcákon, nem kellett sok, csak egy hideg, kiszámított provokációs lövés és meggyulladt minden... De tény, történelmi tény, hogy a Rádiót védő alakulatok a Központi Vezetőségtől, illetve a katonai parancsnokságtól éjfél után, 0,35 órakor kaptak engedélyt, parancsot a tüzelésre. És ekkor már — erre sokan emlékeznek — öt-hat halottuk és 20—25 könnyebb, súlyosabb sebesültjük volt a védőknek. Hány-szor fakadtak ki az éjszaka során a katonák, hogy a fegyveres támadókkal szemben védtelenek, a parancsnokság hagyja, hogy halomra öljék őket...

De minderről még lesz szó. Kezdjük hát. Higgyenek a szemtanúknak, akik e sorokat írták, kezdjék el olvasni a Rádió 1956 október 23-i ostromának történetét.

1. A VÁROSBAN

Október 23. reggele ...

Emlékeznek még az újságokra? A nyomtatott sorok között már átsutott valami forróság, valami izzó feszultség. A „Szabad Nép” háromhasábos vezércikke: „Új, tavaszi seregszemle”... A párt lapja az ifjúság mellé áll... Egyetértünk — írja a cikk szerzője. „Egyetértünk azzal, hogy a nép nyilvánossága előtt ítelkezzenek a szocialista humanizmus meggyalázói felett Egyetértünk azzal, hogy pártunk és országunk vezetésében ott a helye a munkásmozgalom régi harcosának, akik régebben is felemelték szavukat a sztálini hibák ellen. Egyetértünk azzal, hogy nincs helye a vezetésben azoknak az embereknek, akik nem tudnak, vagy nem akarnak következetesen haladni a XX kongresszus és a júliusi párttárgozatban megjelolt úton Egyetértünk azzal, hogy az államhatalom gyakorlásába, az üzemek, hivatalok és szövetkezetek ügyeinek intézésébe minél hatékonyabban vonják be a dolgozókat, munkásokat parasztokat és értelmiségieket. Egyetértünk azzal, hogy az ország gazdasági helyzete nyújtotta lehetőségek

szerint minél gyorsabban emeljük az életszínvonalat, s különösen a kisfizetésűek helyzetén változtassunk hamarosan. Egyetértünk azzal, hogy március 15-ét pirosbetűs nemzeti ünneppé kell nyilvánítani. Egyetértünk azzal, hogy a tájékoztatás színvonalát az igazság színvonalára kell emelni minden tekintetben, és hogy véget vessünk annak az antileninista gyakorlatnak, amely a dolgozó tömegek előtt indokolhatatlanul eltitkolt országos érdekű tényeket, határozatokat. Egyetértünk azzal, hogy a lenini szellemben, a teljes egyenjogúság alapján kell elmélyítenünk a magyar és a szovjet nép barátságát, hangsúlyozva, hogy marxista-leninista meggyőződésünk és magyar hazafiságunk egyaránt követeli ezt...”

De hát — mivel nem értünk egyet? Erről akkor még szinte szó sem esik. Csak néhány óvatos figyelmeztetés:

„... Hadd figyelmeztessük arra is fiataljainkat, hogy mint eddig, ezután is vigyázzanak arra, hogy gyűléseiken ne kapjon teret ellenforradalmi megnyilatkozás... Pillanatra se felejtsek el, hogy küzdelmük a szocialista demokráciáért folyik. Minden válasz nélkül hagyott ellenforradalmi hang, minden burzsoá provokáció a szektariánizmus malmára hajtja a vizet az adott körülmények között.”

Valóban, ne lett volna semmi több megfontoltaságra, óvatosságra, intő szóra szükség? Bizonyosan... Sőt mindenekelőtt a kommunisták mozgósítására lett volna szükség, hogy ha az ellenség támadni merészel, egységes pártot, harcra kész embereket találjon. Csakhogy senki sem mérte fel még akkor teljes mélységében, mi történhet néhány óra múlva.

A műszaki egyetemisták nagygyűléséről szóló

tudósításban ugyan áll néhány vastagbetűs sor: „Az egyetemi fiatalságnak ezt a mozgalmát most könnyen felhasználhatják akár jobb, akár baloldali restaurációra. S a fiatalságnak nem lehet az a célja, hogy a két irányzat közül akármelyiknek is segítsen.”

De akinek szívében nem volt más, mint tiszta szándék, őszinte vágy az egyenjogúságon alapuló szocialista nemzetközi kapcsolatokra, a szocialista demokratizmusra — hogyan is gondolt volna arra, hogy még néhány óra, és a vastagbetűs szavak tragikus jóslattá válnak!

Pedig hányan, de hányan olvasták el mohón azon az októberi reggelen Gomulka szavait: „A demokratizálás útja az egyetlen út, amely a szocializmus saját viszonyaink közötti legjobb formájának felépítéséhez vezet. Erről az útról mi nem térünk le és minden erőnkkel azon leszünk, hogy ne hagyjuk magunkat letéríteni erről az útról. Ugyanakkor azonban senki- nek sem engedjük meg, hogy a demokratizálás folya- matát a szocializmus ellen használja fel. A demokra- tizálás folyamatát pártunk vezeti és csak a párt, a Nemzeti Frontban tömörült többi párttal egyetértve, adhat olyan irányt ennek a folyamatnak, hogy az valóban életünk minden területén a viszonyok de- mokratizálására, rendszerünk alapjainak megszilárdí- tására, nem pedig meggyengítésére vezessen.”

A párt, csak a párt... — figyelmeztetett Go- mulka.

Egy újságíró feljegyzései

„Már hétfőn este valami szokatlan feszültség volt a levegőben... Másnap kora reggel kimentem az

EMAG-ba. A párttitkár egész éjjel nem aludt, este az egyetemen volt — a Műszaki Egyetemen —, ott forró hangulatban megfogalmazták a diákok pontjait. Még azon az éjszakán összeült a XI. kerületi pártvégrehajtó bizottság és határozatában egyetértett a fiatalok legfőbb követeléseivel. Javasolta a Központi Vezetőségnek, hogy a Politikai Bizottság több tagját váltsa le. A határozat lényege az, hogy a pártnak az ifjúság helyes, szocialista követeléseire kell állnia és erélyesen szembefordulnia minden helytelen, káros megnyilvánulással. Ezek jelei is mutatkoztak. Az üzemekben gyűlés volt — az EMAG-ban is egy-két óra hosszat tartott. A határozatot még kiegészítették és elfogadták.

...Megyek a Műegyetem előtt, rajzanak ki a diákok, hónuk alatt a sokszorosított követelésekkel. Egy tehertaxis, mögötte még két vagy három sofőr leáll, könyörögnek, adjanak nekik is egyet. A diákok roppant komolyak, szinte méltóságteljesen viselkednek. Tíz percig loholok egy röplapokat szorongató lány után, hogy adjon nekem is egyet. Nem ad, valamelyik karra viszi. Véőül ideadja, hogy olvassam el, de vissza kell adnom. Én futok mellette és sietve átnézem. Kérdelem: lesz tüntetés? Nem lesz. Nem akarjuk, hogy valamire felhasználjanak bennünket... A sarkon több diák áll, az egyik azt mondja, hogy délelőtt 11-kor mégis gyülekezni fognak. A másik, hogy háromkor. A negyedik, hogy az egészet lefűjták.

A »Szabad Nép« székház előtt újságírókkal találkozom. Ők is a tüntetésről beszélnek. Gy. azt mondja: a pártnak élére kell állnia, akkor még nincs semmi veszve...

A Rákóczi úton megyek, gyalog. A fákra kirajz-

szögezték a sokszorosított pontokat. Mindegyik előtt húsz-harminc-negyven ember tolong. Az arcokon elképedés. Micsoda, hát ezt is lehet? Valami hihetetlen, érthetetlen történt. Senki nem nyúl a papírhoz. Az emberek egy szót sem szólnak. Hát igen...

A Rádióba akkor érkeztem, amikor megjött a hír, hogy letiltották a tüntetést. Mindenki az udvarra sereglik, már kezdődik is a tiltakozó gyűlés. Hiszen ez örület, az emberek úgyis kimennek az utcára és akkor mi lesz?!

Meg kell választani a küldöttség tagjait, akik Gerőhöz menjenek. Már választjuk is a küldöttséget. Ez már előre vetíti a következő hasonló „választások” jellegét. Akinek csak eszébe jut egy név, bekiabálja. Persze megszavazzák. Közben jön a hír: néhány perc múlva egy megbeszélésre ideérkezik Kádár elvtárs. Addig mindenki menjen dolgozni — mondják. De senki sem mozdul. A hátam mögött néhány újsütetű rádiós-kislány nevetgél: kész cirkusz, mi lesz ebből, az a fő, hogy nem kell dolgozni... Azután egyszer csak, amikor már Kádár elvtárs főnt tárgyal, megérkezik a hír: mégis lesz tüntetés. A közben hirtelenében az udvaron felszerelt hangszórón át fojtott némaságban hallgatjuk: Piros László belügyminiszter a gyülekezési tilalmat feloldja...

Kiabálnak: gyerünk az utcára — s akinek nincs dolga, indul is. Megyek velük. De hova? A Petőfi-szoborhoz? A Bem-szoborhoz? A lengyel követségre? A Rákóczi úton meglátjuk, hogy a Kossuth Lajos utcából a tömeg zászlókkal, énekelve a Bajcsy-Zsilinszky útra fordul. Sietek, beálok a sorba. Egy 17—18 éves fiúkból és lányokból álló diákcsoport és egy nagyobb csapat idősebb, felnőtt férfi közé kerülök. Elöttem

néhány lépéssel nagy, melák, bársonykabátos, nagybajúszos »népbarát« menetel, bikaerős hangja van, ő kiabálja mindig előre a jelszavakat.

A Tanács koruton megyünk... Egy óvoda sereglik az ablakba, integetnek, cérnahangocskán kiabálnak, egy varroda nagy üvegfalait széttolják, csinos, kékköpenyes lányok integetnek pirosan. A diákok között csak úgy harsog a jelszó: »Munkás, diák egyet akar, tartson velünk minden magyar...« Állnak a villamosok, az emberek kihajolnak az ajtókon, egy öreg néni sír. Mindenki megáll, idős emberek gyerekként integetnek.

Milyen okos, fegyelmezett diákok! Helyes, fehérblúzos kis bakfis megy mellettem, nyurga, 17 év körüli fiúval. Elöl a bársonykabátos »népbarát« tele tüdővel dobja be a jelszavakat, ők meg mérgelődnek. Csak azokat a jelszavakat kiabáljátok, amiben megállapodtunk — adják tovább. És már hangzik is a kórusuk: »Nem tűrjük már a sok csalást, Farkas-ügyben nyílt tárgyalást...«, azután: »Megúntuk már a sok hibát, új gazdaságpolitikát...«, és »Nagy Imrét a kormányba!« A bársonykabátos azonban olyanokat üvöltözik, hogy: »Le a Sztálin-szoborral«, s kötelet ígér ennek is, annak is. A gyerekek erre rákezdik a Marseillaise-t énekelni, a Kossuth-nótát, meg a Bunkócskát. Aztán rákiáltanak a tajtékzó bajúszosra, hogy annak elakad a szava: »Szovjet-magyar barátság — egyenlőség, szabadság!«

Bajcsy-Zsilinszky út, Szent István körút, lekaparodunk a Zsigmond utcára... Akkor látom, mi árad még utánunk a hídon. Felvillan bennem: hová megy ez a rengeteg ember? Hová fér? Hogy vezetődik le ez a felgyülemlett, roppant energia...

Bezsúfolódunk a Zsigmond utcába. Szemben a laktanyában minden ablak nyitva, a katonák az ablakban. Már hangzik is a jelszó: »Hőnvédeknek magyar ruhát!« A sarkon egy kis négykerekű húzós kocsin kicsiny, de szemmeláthatóan jól szervezett csoport áll és szovjetellenes jelszavakat üvöltözik. De ekkor ezek még nem válnak általánosakká.

És akkor lassan kezd elfakulni, aztán egyre gyorsabban tűnik el az örömom, a lelkesedésem... Ekkor látom meg a Kossuth-címert meg a kivágott zászlót. Ez megdöbbsent — nem a Kossuth-címer, az nekem is tetszik, örülök neki, hanem az, hogy kivágták a vöröscsillagos címert a zászlóból. (Pár nappal később mentem a Baross utcában, amikor előttem egy hatvan év körüli, igen jól öltözött vénasszony meglátott az egyik házon egy ilyen kivágott zászlót és hisztérikusan elkezdett visítani: »Né — kiáltott rám —, látja, kivágták! Jaj, milyen édesek, nézze csak, kivágták, hihhí... kivágták... Az angyalok, jaj, hihhí...!« Akkor is megdermedtem, s majd a hányinger fogott el.) Ott, a Bem-szobornál is belém mart a dolog. De hát, nem ez a legfontosabb, ott volt a Kossuth-címer, s igazuk van a fiataloknak. Azt kell feltűzni minden zászlóra. Csak azok a lyukasan lobogó zászlók, amiknek a közepén nem volt semmi, azok valahogy mégis fájtak...”

A Bem-szobornál

S mi történt eközben a Bem-szobornál? Adjuk át a szót a Rádió ottlelvő munkatársainak.

„Már csak ügyyel-bajjal jutottunk oda a szobor-

hoz, pedig két óra és félhárom között indultunk el a vágókocsival a Rádióból. Útközben ismerős műegyetemi fiatalokkal találkoztunk, akik úgy mentek, ahogy megígérték: zárt rendben, kar a karban, fegyelmezetten. De itt a szobornál már igen különös nyüzsgés, kiáltozás volt. Hirtelen támadt népszónokok álltak fel a szobor talpazatára. Egy középiskolás diák fennhangon az ifjúság követeléseit olvasta. Valaki elkiáltotta magát, a Külügyminisztérium épületére mutatva: »Magyar zászlót kirakni!« Néhány perc és már ott lobogott... A szobornál egy fiatal fiút emelnek vállra, a talpazat egy kiugró részére tolják fel, a Nemzeti dalt szavalja.

Szereljük a mikrofont. Mire sikerül felállítani, már felolvasták a fiatalok követeléseit tartalmazó pontokat. Riporterünk kérésére az egyik fiú megismétli, *s ezt magnetofon-szalagra vesszük*. Utána rövid riport. A fiatalember elmondja, hogy mi a tüntetés célja...

— Ha olyan jelenségek lennének, mint Poznanban voltak, azt az ifjúság megakadályozná — mondja.

De a Bem József téren nem mindenki gondolkozik így. Emlékszem néhány arcra, azokéra, akik a szobor mellett álltak. Az egyik szakállas, overallos férfi. Talán ötven éves lehetett. Vajon miért hagyta ott már délben a munkapadot? — ha ugyan állt valaha munkapad mellett. Egy harminc év körüli, enyhén elhízott férfi a követeléseket mindig megtoldotta egy sajjáttal. Amikor egy diákcsoport olyan zászlót hozott, amelyen a Kossuth-címer állt, felkiáltott:

— Még a korona hiányzik róla!

— Miért hiányzik magának a királyi korona? — kérdeztem tőle. Erre gyorsan visszahúzódott.

Aztán megérkeztek a műegyetemi diákok, a tün-
tetés eredeti gazdái. Csakhogy nekik már nemigen jut
a szobor mellett hely. Három-négy egyetemista oda-
jön, hogy rendet csináljon. Szólnak, hagyják szabadon
a szobor talpát. Kérik a szakállast is, lépjen arrébb.
Esze ágában sincs. Lekicsinylő pillantással méri végig
a diákokat. Mintha ő lenne az igazi rendező, a diákok
pedig csak statiszták, egy számukra ismeretlen szín-
játékban...

A valamennyire hivatott vezetők közül senkit
sem vesznek túl komolyan. Veres Péter például a tér
közepén álló autó tetejéről beszél az Írószövetség ne-
vében. Húsz mondatát sem hallgatták végig, zajong-
tak, közbekiabáltak, pár méterre a szónoktól azt sem
lehetett teljes bizonyossággal kivenni, hogy Veres
Péter befejezte-e vagy csak abbahagyta beszédét.
Csalódott arccal kászálódott le a kocsi tetejéről.

A diákok koszorúzásra készültek. Egyikük csendet
akart csinálni. Barátai vállára állott, onnan kiabálta:

— Elvtársak!

— Nincs elvtárs! — fojtották belé a szót. Az ifjú
meghökken, mellbevágta a kifakadás. Félszegen ma-
gyarázni próbálta, hogy nem helyes elvetni az elvtárs
szót, az ilyen nem tartozik az ifjúság követelése
közé. Kinevették. Újra »elvtársat« mondott. Megint
túlharsogták:

— Nincs elvtárs!

— Szólítsd úgy őket, hogy barátaim — szóltam.
Ércesen kiabált:

— Barátaim!

Megtapsolták. De tiszavirág életű volt a siker,
mert újra csak a régi megszólítás tolult ajkára:

— E... e... emberek! — találta fel magát. Nevettek. Játszottak vele, mint macska az egérrel.

Megtörtént a koszorúzás. Nem nagy figyelem kísérte.

Valahonnan Bessenyei került fel az autótetőre. Kezében könyv. Odavezetik a szoborhoz és ő onnan szaval. A Szózatot. A lankadó figyelem feltámad, az utolsó két szakasz szövegét többen vele mondják.

— Szólj odabenn, hogy késve érkezem a rádiópróbára — szólított meg valaki. Sinkovics Imre, a színész volt. Egyikünk sem gondolt arra, hogy erre a próbára csak igen sokára kerülhet majd sor.”

2. TÜNTETÉS A RÁDIÓNÁL

A Stúdió épületében ezekben az órákban csak azok maradtak, akiket a szolgálat odakötött. A többiek az utcán voltak, az eseményeket figyelték.

És mégis... Fél hat lehetett. Vagy talán még annyi sem, amikor a Parlament előtt mindenfelől csoportosuló emberek között felhangzott a jelszó: „Gyérünk a Rádióhoz”. Akkor már lángoltak az első meggyújtott vörös zászlók, már felhangzottak az uszító kiáltások. A Parlament lépcsőjén, újságírók között, ott állt Gimes Miklós és Losonczy Géza. Gimes izgatottan simogatta szakállát és azt mondogatta: „Rossz irányba mennek a dolgok... Nem mintha félnék, de rossz irányba mennek...”

Kik, s milyen ürüggyel hívták a tüntetőket a Rádió elé? Talán azt terjesztették, hogy onnan fogja

elmondani rádióbeszédét Gerő Ernő? Vagy más cél vezette őket? ... Az bizonyos, hogy sokan hallgattak a felhívásra. Ötszáz-hatszáz főnyi sokaság vonult énekelve a Múzeum körútról a Bródy Sándor utcába a Rádió székháza elé.

A kaput azonban zárva találták. S bár hangosan követelték: „kaput kinyitni!” — a kapu továbbra is zárva maradt.

Amikor a tömeg befordult a Bródy Sándor utcába, a Bem József térről érkezett riporter a Rádió udvarán, a váróhelyiségül szolgáló furcsa alakú üveg-ház, a „pagoda” előtt állt, öt nagy, felvétellel tele tekerccsel a hóna alatt. Többen voltak vele, a „Szabad Ifjúság” rendkívüli kiadását nézegették. Ott hallották meg a zajt és siettek a kapuhoz. Az ör: az egy szál fegyvertelen ÁVH-s tétovázva nézett rájuk. Mit tegyen? Az egyik határozottan utasította: „Zárja be a kaput”. De nem mozdult. Nem tudta, elfogadhat-e egy civil újságírótól utasítást. Aztán, hogy a tömeg már csak pár méterre volt, gyorsan becsukta. Az újságírók felrohantak a lépcsőn, hogy értesítsék a Rádió vezetőit.

A pillanat alatt, míg a kapuban álltak, száguldtak agyukban a gondolatok: Mit tegyenek? Tárják ki a kapukat sok száz felhevült ember előtt? Mire vezethet ez? Csak bábeli zűrzavarra ... Hiszen a világ minden rádiója, New Yorktól Pekingig még a legjobb szándékú embertömegtől is féltve őrzi bonyolult és — különösen hangra — igen érzékeny „műszerét”, adó-stúdióját.

A Bródy Sándor utcai kapu bezárult. A tüntetők felsorakoztak az utcában, s a szűk falak között sokszo-

ros visszhangot vert kiáltásuk: „Igazmondó rádiót!”, „Kaput kinyitni!”, „Magyar zászlót kirakni!”.

A rádiósok persze — akárcsak a többi hivatal, intézmény dolgozói, ahol a tuntető menet a délután során elhaladt — rohanának volna a nemzetiszínű lobogókért. Csakhogy akárcsak másutt, a zászlót itt is a raktár, a raktár kulcsát a „házigondnokság”, a házigondnokság irodáinak kulcsát pedig, jaj, ki tudná hamarjában megmondani, ki őrizte. S megindult az izgott keresés. Raktárak szentelt ajtajait vállal berecs-csentve törték fel, egyiket a másik után. Mintha érezték volna a keresők: több fog itt zúzódni, törni még az éjszaka...

Felnevőkocsi a kapu előtt

Közben a tömeg egyre türelmetlenebbül követelte a magyar zászlót. Egy légtornászt megszégyenítő ügyességű fiatalember csupán a cirádákba kapaszkodva felmászott a puszta falon, hogy az első emelet magasságában levő erkélyre kitűzzön egy kicsiny piros-fehér-zöld zászlót. De néhány perc múlva már ott állt az erkélyen a rádiósok egy csoportja is, nemzeti zászlókkal. A Rádió elnoke megkísérelte, hogy a felvonulókhöz szóljon. „Elvtársak!” — kezdte reménytelenül gyenge hangon, amely teljesen elveszett a hangzavarban. „Elvtársak!” — próbálta most már hangosabban, de csak a harmadik „Elvtársak!!!”-ot hallották meg lent. A válasz: „Itt nincsenek elvtársak!” Egy újságíró mellette most már hangosabban mennydörögte: „Magyarok!” Ezt sokan meghallották, a közelben állók éljeneztek. De folytatni már senki

nem tudta, a kiáltások minden más hangot elnyomtak. Az új jelszó, amitől néhány perc múlva már az egész utca zengett, ez volt: „Mikrofont az utcára!”

A rádiósok ennek eleget tettek. Egy közvetítő kocsi utasítást kapott, hogy álljon a Bródy Sándor utcai kapu elé. (Ennek az autónak a későbbiek során — eredeti hivatásától némileg eltérően — a faltörő kos szerepe is jutott. De tartsuk be az események sorrendjét.)

Az erkélyről mások is megkísérelték, hogy szóljanak a tömeghez. A technikusok hangszórót szereltek, mikrofont állítottak fel. és a berendezés néha működött is, míg néhány odairányozott kódarab szét nem verte. Előbb a Rádió munkatársai, majd Erdős Péter, a Petőfi-kör vezetőségének megbízottja próbált szólni, s az indulatokat csillapítani. Erdős így kezdi:

— Magyarok! A Petőfi kör küldött hozzátok! — Egy pillanatra halkul a kiáltozás. A mellette állók izgatottan súgják neki:

— Mondd meg, hogy ültél, mondd meg, hogy Rákosi lecsukott...

Mondja, de ki hederít már arra. Ráadásul a hangszóró sem működik. Erdős hősi mozdulattal kibránt a zsebéből egy fehér papírlapot.

— A Petőfi-kör vezetőségének megbízólevele! — kiáltja, s ledobja az utcára.

A papír a földre hull. Fel sem veszik.

Erdős Péter hátralép...

Közben a Rádió legrégibb, legtöbb vihárt látott, de mindmáig legstrapabíróbb „vágókocsija”, az egyik első sofőrjéről elkeresztelt „Küsz-vágó” a Puskin utca felől megpróbál a Bródy Sándor utcába fordulni. Sikertelenül. Az utca egészen a sarokig zsúfolva em-

berekkal, azon túl pedig autóbuszok, kocsik torlasz-
szolják el az átjárást. Visszafordul, s a másik oldal-
ról, a Szentkirályi utca felől közelíti meg a bejáratot.

A Rádió autójának megjelenése a mikrofont köve-
telő tömeget kissé megnyugtatta. A kocsi a kapu elé
farolt, s a technikusok az egyik földszinti szoba abla-
kából kivezetve az áramot, gyorsan felszerelték a
mikrofont. De mivel máshol nem volt a felborítástól
valamennyire is védett hely, az autó tetejére állítot-
ták fel. Egy riporter állt mellé és hozzákezdett, hogy
hangfelvételt készítsen. Az autó teljesen be volt szo-
rítva az emberek gyűrűjébe. Egyik oldalán egy 70 év
körüli, báránybőr-bekecses bácsi kiáltozott, mellette
rosszarcú, 40 év körüli férfi állt hadonászva. Vele ké-
sőbbben az épületben tanácskozó „küldöttek” között is
találkozunk... Rengeteg gyerek, maszatosképű,
10—12 éves kölykök, akiknek persze roppant tetszett
az egész muri, s különösen az izgatta őket, mi történik
a kocsi belsejében. Az autó mellett állók, látva, hogy
kezdődik a hangfelvétel, kiabálva kerestek valakit,
akinel ott van a 14 pont, hogy azt a mikrofonba be-
olvashassák. De nem volt senkinél, míg egy fiatal
lány nem furakodott elő, papírt lobogtatva. Őt azután,
a körülállók nagy tetszésére, feltolták az autó tetejére.
De másztak oda azután fel mások is, jobbról, balról,
s a rádiósok ijedten kiabáltak:

— Vigyázzanak, mert beszakad a tető.

Csakhogy hiába... Azért valahogy elkezdődött
volna a felvétel, de látva, hogy ez a követelés teljesül,
egyesek most másba kezdtek: „Adást megszakítani!”
— kiáltott néhány jótorkú férfi, s alig telt el néhány
másodperc, már az egész utca ettől a jelszótól zengett.
Azután valaki még megtoldotta s egyre többen köve-

tellék, míg végül mindenki rázendített: „Rádiót az ablakba!” Vagyis a szomszédos házak lakói tegyék ki készülékeiket az ablakba, hogy hallani lehessen az utcán is, tényleg közvetlenül az adásba kerül-e, amit a Bródy Sándor utcában kiabálnak? A kocsiban s a tején levő munkatársak pedig, mivel félő volt, hogy a válogatott szidalmakat kevésbé válogatott pofonok váltják fel, megpróbáltak kimenekulni a gyurúbol. Előbb a Szentkirályi utca felé szerettek volna áttörni, azután máshogyan kísérelték meg, a különböző udvarokon át. Amikor hosszas próbálkozások után végre beértek a rádiósok „főhadiszállására”, a Bródy Sándor utcai elnökségre, legnagyobb meglepetésükre az előbb még lent kiáltozó rosszarcú férfit, a 14 pontot hozó lányt már ott találták, néhány más fiatalemberrel együtt.

Hogyan jutottak be?

Hét óra körül a földszinti ablakokon át, a szomszédos épületből, az utcára nyíló „Szív kuldi” iroda felől, s ki tudná megmondani, még honnan, néhányan egészen egyszerűen a falon felkapaszkodva jutottak be az épületbe. Ezt az utóbbi utat különben elég sokan választották. Sihedernyi legénykek egymással versengve vetették meg lábukat a fal legkisebb szögletén, mókus-ügyességgel kapaszkodtak fel a csatornákon. Láthatóan virtusnak számított, ki teszi közülük jobban kockára életét ebben a nyaktörő játékban. Nekik játék volt... A rádiósok igyekeztek a lelkükre beszélni, amikor itt is — ott is felbukkant az ablakokban borzas gyermekfejük.

— Vigyázzatok gyerekek! Leestek és kitörítetek a nyakatokat!

— Menjetek haza! Mit akartok itt?

— Legyen a népe a Rádió! Engedjete be bennünket! — visszhangozták a gyerekek az utcán felszedett jelszavakat.

De egy csoportot, amely vállalkozott arra, hogy a többiek nevében tárgyaljon, a Rádió *nyitott* kapuján vezettek be a munkatársak az épületbe. Mert volt ilyen kapu is. Hatul, a Múzeum utcából, a Rádió garázsa felől egészen éjjél körül meg lehetett közelíteni a Stúdiót. A néptelen utca itt szinte kísértetiesen csendes volt, csak távolról szűrődtek ide a kiáltások. Erről a bejáratról a tüntetők nem tudtak.

A küldöttséget az elnöki tanácssterembe vezették. Az asztalfőn a Rádió elnöke, Benke Valéria és a Petőfi-kör megbízottja, Erdős Péter foglalt helyet. Körül a küldöttek, a fal mellett, székeken pedig a Rádió ott tartózkodó munkatársai közül az, aki éppen akart. A tüntetők többsége egyetemista, de látni néhány más arcot is. A már említett rosszarcú férfit, a 14 pontot hozó fiatal lányt, egy beszkártost és még néhány mást. Hogy miért éppen ők alkották a küldöttséget, azt nehéz volna megmondani. Láthatóan ők sem tudták. Úgy történt az egész, hogy amikor lent az utcán az egyik munkatárs vállalkozott arra, hogy néhány tüntetőt — küldöttségbe — az épületbe vezet, a körülállók közül ajánlkozott, aki éppen ott volt. Egy páran még útközben csatlakoztak hozzájuk — s akadt olyan is, aki talán egyenesen az ablakon át mászott be s került a küldöttség tagjai közé. Így történt azután, hogy olyanok, akik a Bródy Sándor utcai kaputól alig néhány méterre álltak az utcán, azt mondják,

nem is hallottak róla, hogy küldöttség van odabent. Mindvégig azt hitték, hogy a Rádió vezetői nem is hajlandók tárgyalni a követelésekről. Pedig ez a küldöttség még csak az első volt, egymás után két, három vagy még több követte.

„Adást megszakítani!”

— Mit kívánnak a Rádiótól? — kérdezte Benke Valéria.

A küldöttek többsége nyugodtan ül, csak egy ugrik fel izgatottan.

— Azt, hogy a népé legyen a Rádió! Addig tapodtat sem mozdulunk, amíg a népé nem lesz!

— Mit kell azon érteni, hogy a népé legyen a Rádió?

— Adják ki a mikrofont az utcára, hogy aki akarja, megmondhassa a véleményét!

— Erről szó sem lehet — jelenti ki nagyon határozottan Benke, kinek szavait korántsem válogatott szidalmak követték.

Erdős Péter közbeszólt:

— Nézzétek, a Rádió is már hosszú idő óta a demokratizálásért küzd. De azt gondoljátok, ha a mikrofont kiadjuk az utcára, talán ennek használunk? Ti magatok sem kezeskedhettek mindenkiért, aki az utcán van. Honnan tudjátok, ki mit akar a mikrofonba belekiabálni?...

A hevesvérű fiatalember újra felpattan.

— Elegünk van az ilyen süket demagóg dumákból, bennünket nem lehet már ilyennel megetetni...!

— Hogy mered nekem azt mondani, hogy de-

magóg? Eleget mondták ezt nekem, amikor az ÁVH börtönébe csuktak.

Mindenki közbeszól, csak a rosszarcú férfi hallgat. Ő úgylátszik, most — háttérben akar maradni... Az egyik fiatal lecsendesíti társait és higgadtan ezt mondja:

— A 14 pont beolvasását kívánjuk.

— A 14 pont legtöbbjével a Rádió egyetért. Ezeket különböző formában már sugározta.

— Szakítsák meg az adást és mi beolvassuk.

Megszakítani az adást? A teremben ülő rádiósok talán most először gondolják végig azt, ami a küldötteknek, s az utcán tüntetőknek e percekben nem jut eszébe: mit jelent a Magyar Rádió adásának hirtelen megszakítása? A fiatalok már nem emlékeznek rá: háborút, légitámadást vagy békekötést jelentettek csak be az adás megszakításával. S most, éppen azokban az órákban, amikor a világ szeme Budapesten van! Éppen ilyenkor felbolygatni az országot, világot 500 vagy akár 5000 ember követelésére. Még ha ezek egyre fenyegetőbbé is válnak az épületben tartózkodók számára! Lehetővé tenni, hogy bárki, bármit bekiabálhasson a mikrofonba, amely azt egyenesen közvetíti a világűrbe — esetleg lángba borítani az országot — ezt a rádiósok nem vállalhatták.

A tárgyaló partnerek meg is értették. S most ezt kérdezik:

— Maguk be fogják olvasni a pontokat?

— Mondottam, a pontok többségével teljesen, másokkal megfelelő fogalmazásban egyetértünk.

És most már konkrét vita kezdődik, hogyan, milyen formában lehetne beolvasni az ifjúság követeléseit. A tárgyalás időnként megszakad, hol az utca,

hol a telefonok miatt. De végül is eredményre jutnak: megállapodnak a beolvasandó szövegben. A küldöttség egy tagja kimegy az erkélyre, hogy kozolje a tuntutókkal a megállapodást.

*

Nem minden rádiós van persze a tanácsteremben. Akit a szolgálat a helyéhez köt, csak egy-egy percre mozdul el onnan, hogy valamelyik Bródy Sándor' utcai ablakból az utcára nézzen. Azután sietnek vissza, ki a magnetofonhoz, ki az írógéphez, a kapcsolótáblához, a telefonokhoz...

Az egyik szerkesztőségi szobában szaggatottan szól a telefon.

Varsó jelentkezik. A pestiek magyaráznak a küldött tudósítónak:

— Nálunk nagy a felfordulás. Diákok tuntutnek. Tele van az utca...

— Miért? Hogyan?

— Pontosan nem tudom — válaszolja a gépirónő.
— Jelentkezzen kicsit később...

*

Hét óra után néhány perccel vendégek érkeztek a tuntutóktól szorongatott Rádioba. Néhány munkatársnak, a még mindig szabad hátsó bejáraton át, sikerült behozni az épületbe Losonczy Gézát és Vásárhelyi Miklóst. Röviddel utánuk — szokott nyugalmát még most sem veszítve el — megjött Szántó Zoltán. Rövid tájékoztató... Losonczy Géza kilép az erkélyre. Nézi a kaput ostromló, zúgó tomeget. Már néhány kő is repül. Visszalép és bejön a „főhadiszállásra”.

Az utcai tünetlők közül ketten majd egész este az erkélyen állottak. Az egyik vékonyarcú, feketekebátos fiatalember. Dühödt, eltorzult arccal, mint valami berekedt müezzín, órákon át üvöltötte előre a jel-szavakat. A másik értelmes arcú, csizmás, tömött szakállú, tömzsi férfi. Ő józanabb volt. Többször próbált csendet teremteni, amikor valaki szólni kívánt. Most is, amikor a küldöttek az erkélyre álltak, tele torokból kiabálta:

— Magyarok! A ti embereitek vannak itt!

S a küldöttek is próbálkoztak:

— Hallgassatok meg bennünket! A ti embereitek vagyunk! A Rádió vezetőivel tárgyalunk!

Talán egy vagy két másodpercig halkult a zaj a kapu körül. De azután néhány öblös torok felordított:

— Adást megszakítani! Rádiót az ablakba!

S már zengett újból az utca... Ami még csak hagyján, de a nagyobb nyomaték kedvéért a szomszédos ház renoválásánál felhalmozott téglák is mind sűrűbben repültek az erkélyre. Az ott állók ijedten ugrottak hátra. Csörömpölt az ablak, újabb kövek repültek. — Árulól — kiabálták néhányan letről.

A küldöttség szószólója még egyszer megkísérelte túlkiabálni a hangorkánt. Hasztalan. A mellette álló D. Sz. D., a neves fiatal orvos — különben maga is a küldöttek egyike — lemondóan szólt oda társának:

— Hagyd, ezek már nem diákok...

— Nem, úgy látszik, tényleg nem diákok...

Itt már nem értek semmit a szavak... A tömeg a kaput feszíti — a régi, nagy fakapu recseg, ropog.

— Megálljanak emberek! El a kaputól!

Hogyan? Talán valaki józanabb eszére hallgatva meg akarta fordítani az eseményeket? Nem, sajnos nem erről van szó. A porta előtt szétrebbennek az ostromlók, de 8—10 legény nekifeszül az úttesten lehorgonyzott vágókocsinak. Megfordítják, s azzal neki... Hó-rukk!! Hó-rukk!!! A súlyos Dodge töri, zúzza a fát. Így lett faltörő kos a Rádió öreg, sok vihart átélt közvetítő kocsija.

A küldöttségnek — vagy talán már a következő volt? — ekkor mondotta Benke:

— Próbálják valahogy megakadályozni, hogy a tüntetők betörjék a kaput! Gondoljanak az istenért arra, mi történhet, ha az emberek benyomulnak az udvarra! Hiszen a Rádió adó-mikrofonját semmiképpen sem lehet a felizgatott tömeg kezére adni.

Az udvaron felsorakozott az őrség. Fiatalok ők is, munkás- és parasztfiúk. Az arcuk sápadt. Ebben a percben ők vannak a legjobban megdöbbenve. Az idegességtől remegve szorítják fegyverüket. Bontják a könnygáz-gránáttal töltött ládákat. Csak nem kerülhet arra sor, hogy magyar a magyarra tüzeljen?

A küldöttség mindent megért. Azt sem kell nekik magyarázni, hogy a már végsőkéig felizgatott tömeg előtt lehetetlen megnyitni a kaput. Csak egyet tehetnek, ha lelkiismeretük szavára hallgatnak: megkísérlik az emberek lecsendesítését.

De ahogy a szalmaköteg nem tud ellenállani a szélviharnak, úgy nem tudta megakadályozni jószándékú kísérletük a fenyegető eseményeket. Ekkor már világos volt: néhány hangadó mindig újabb és újabb követeléseket kezd harsogni, nem nyugalmat, hanem felfordulást kíván.

És ezekben az órákban már teherautók járnak a Parlament előtt, hívják az embereket: „Kapaszkodjatok fel, gyerünk a Rádióhoz, verik a magyarokat!”

Az őrség — a kislétszámú őrség — ekkor még a kapu mögött, dermedt-mozdulatlanul áll.

A küldöttek közül egy alacsonytermetű fiatalember újra megkísérli, hogy az erkélyről beszéljen. Hiába... Még csak kevesen látják a tüntetők közül úgy, mint ő, hogyan tornyosulnak a fenyegető hullámok.

Betörik a kaput

Az elnöki szobában eközben tovább vitáznak arról, mit lehetne tenni...

S e percben fulsíkító zaj. Beszakad a kapu... A vállaknak még csak ellenállt, de a Dodge rohamát már nem bírta. Recsegett, ropogott az egész alkotmány és ahogy beszakadt, a tömeg percek alatt ellepte a tágas kapuboltozatot. Onnan egy szűk folyosón a kottatárba lehet jutni, amelynek vasfoglatú ablak-kockái ugyancsak az udvarra néznek. Itt is végigrohant egy csoport s az ajtót felfeszítve, be a kottatárba, keresztül mindenre, nem törődve a kárral — az udvarra próbáltak jutni. Sikertelenül. Az udvaron rekedt kiabálás, vezényszavak.

Az őrség a bejárat egész szélességében felsorakozik, nyolc-tíz fiú egymás mellé és vagy tízen egymás mögé. Vállat a vállhoz feszítenek, s mint egy hatalmas ék, nyomulnak be a kapu alá.

Sikerül... Pusztán testi erővel. fegyver nélkül sikerül kiszorítani az ekkor még rendezetlen, látha-

tóan csak a felkorbácsolt idegektől vezetett támadókat. A kapu előtt tágul az embergyűrű.

A katonák visszahúzódnak az udvarra, de a tömeg percekben belül újra ott áll. Ekkor hajítják el a védők az első könnygáz-gránátot. Süvítés, csattanás, láng csap fel s ömlik a szemet, orrot csavaró szürkékék füst. S már repül a második. Közben a házi tűzoltók gyorsan szerelik egyik gyatra fecskendőjüket és a még annál is kevesebbet érő udvari gumislaug"-ot. A két vékonyka cső kitartóan ontja a vizet. A kapualj egy időre üres marad...

A bentiek még eközben sem mondanak le a békés megoldásról. Egymással váltott szavak nélkül is mindenki ugyanarra gondol: talán, ha Nagy Imre... Meg kell próbálni. Losonczy Géza lép a telefonhoz. Nagy Imre azonnal jelentkezik. A körbenállók természetesen csak az egyik beszélgetőt hallották. Annyit mindenesetre megértettek, hogy Nagy Imrének nincs szándékában beszélni. Ezt meg lehetett érteni Losonczy búcsúmondatából is:

— Igen Imre bácsi, én megértelek.

Az ablakokon közben beszivárog a könnygáz, a folyosókon nem használ a nedves zsebkendő sem. Csak futva lehet áthaladni... Csörömpölve hullanak ki az ablakok, kiabálás, pokoli zaj.

Könnygáz-gránátok... Úgy látszik, a tüntetők között voltak gyakorlott katonák, akik a földreesés pillanatában felkapták a gránátot és visszahajították. Így azután az udvaron, a kapualjban majdnem ugyanolyan fojtogató volt a füst, mint odakint az utcán.

A legnagyobb zaj közepette érkezik meg csodálkozva, mit sem értve Szepesi György.

— Te honnan jössz?

— Tatáról.

— És hogy tudtál bejönni?

— Simán. — S nevet hozzá, mint aki nem érti, hogy tulajdonképpen mi is történik. Később, amikor a bezúduló téglák előtt kellett az erkélyről visszahúzódnia, már értette.

A Gerő-beszéd titkai ...

Az óramutató eközben veszélyesen közeledett a nyolcashoz. Azonnal meg kell kezdeni a Gerő-beszéd közvetítését. De hol van Gerő és hol a beszéde? A „főhadiszálláson” erre mostanig alig gondoltak. Helyesebben ... Még a délután folyamán, amikor közölték, hogy Gerő Ernő este beszédet kíván mondani a rádióban, egy szerkesztőt és néhány technikust megbíztak, hogy szokás szerint bonyolítsák le időben a hangfelvételt és biztosítsák, hogy adásra kerüljön.

Ettől a beszéd-től minden józan ember várt valamit. Miért? Először is azért, mert Gerő vezetésével aznap tért haza a pártküldöttség Jugoszláviából. Meg aztán azért is, mert reménykedtek abban, hogy Gerőnek lesz valami mondanivalója az ifjúság jogos követeléseiről, s mindarról, ami ezekben az órákban Budapest utcáin történik.

A titkárságával történt megállapodás szerint Gerő Ernőnek este 7 óráig be kellett volna jönnie a Stúdióba, hogy ott magnetofon-szalagra vegyék a beszédét. Ötig, fél hatig hiába várták. Azután meg ... Még csak az hiányzott volna, hogy megálljon a Bródy Sándor utcai kanu előtt a kocsija ...

Mit lehetett tenni? Néhány műszaki munkatárs

bevitte a mikrofont és a szükséges berendezést az Akadémia utcába, hogy ha másképpen nem lehet, onnan „vonalról” készítsék el a felvételt.

És amikor félhetet mutattak az óramutatók, megkezdődött a hitegetés. Ígéretes és újra ígéretes.

A kábel két végén rádiósok beszéltek egymással. Szinte állandóan a telefonkészüléknél ültek, szerkesztő és technikus — csak éppen a beszéd nem volt sehol. Udvariasan üzengetett: pár perc türelmet kért. Aztán ismét pár percet. És még egyszer pár percet. És a percek tízpercekké, a tízpercek drága félórákká gyűltek. A Stúdió azonban „bocsánatkérésen” és „türelmekérésen” kívül egyebet nem kapott. Háromnegyed nyolckor végre megszólalt Gerő. No nem személyesen a mikrofon előtt... Nem. Most is csak a titkára útján, aki Gerő Ernő nevében azt mondotta: a beszéd körülbelül 45 perces lesz. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy felvételre már nincsen mód. „Egyenesbe” kell adni — ahogyan azt rádiós nyelven mondják.

És elérkezett a nyolc óra. A bemondó konferált. Rövid szünet — és azután megszólalt dolgozószobájából, a helyszínről közvetítve Gerő Ernő.

Beszélt, beszélt...

A rádiósok, akik ott együtt ültek az ostromlott várrá vált Rádió elnöki szobájában, megkövülten hallgatták. Sokuk szemébe könny szökött. Igaz, nem az elkeseredéstől, hanem mert az ablak- és ajtóréseken beszüremlett a könnyfakasztó gáz... De lehettek volna az elkeseredés könnyei is...

Milyenek is voltak azok a percek? A készülék a sarokban állt, körülötte székeken ülve vagy nagy léptekkel a szobát mérve, a rádiósok. Mások a pamla-

gon, tenyerükbe hajtott fejfel. A szavak, mintha valamilyen sűrű ködön jutnának csak el tudatukig. S közben süvítenek a könnygáz-bombák. Sírnak a tüntetők, sírnak a védők...

Azok, akik kívül álltak, akár az udvaron, akár pedig a később harctérre vált Bródy Sándor utcán, nem hallottak a beszédből egyetlen szót sem. Ez a beszéd az események menetét már édes-kevéssé befolyásolta. Ez azokat ingerelte, akik otthon, a lakásukban, vagy valahol nyugodtabb környezetben az utcán hallották.

Már 12 perce folyt a szónoklat. Csőcselék — mondja Gerő, s a szobában ülők eszébe villan, hogy néhány órája még ők is ott mentek együtt a lelkesen tüntető ifjúsággal. És egymásután pattognak az e helyzetben olyan riasztóan hangzó frázisok, a gondolatlalan gondolatok. S egy szó sem hangzik el arról, mit tegyenek a kommunisták, ebben a helyzetben mit tervez a párt! Azután egyszer csak elnémul a készülék. Mi az, mi történt? A szünetre oly érzékeny fülű rádiósok felkapják fejüket.

Az eddigiekért nem lett volna kár, de hátha ezután mond valamit... Megszakadt az összeköttetés? — amikor még a jelzett idő, a 45 perc egyharmadát sem érték el.

Negyvenöt másodpercnyi feszült csend. S akkor újra megszólalt a bemondó, s közölte: Vége a beszédnek...

Hogy ezekben az órákban micsoda tűzvész szikrái lobbantak lángra Budapesten, s különösen a Rádió kapuja előtt? Mi gondja volt Gerő Ernőnek arra...?

Az ország népe persze mindezt nem tudta. A Rádió épületében tartózkodók akkor kétszeresen, tíz-

szeresen, százszorosan becsapótnak érezték magukat. Nemcsak azzal csapta be őket, hogy 45 percnél mondatra a tizenkettőt, de főleg azzal, amit mondott...

A beszédnek vége. A rádió-készülék gombján való csavar egyet. Percekig csak a könnygáz-gránátok sívítása hallik...

3. SZERVEZ AZ ELLENFORRADALOM

Mi történt a küldöttségekkel? Sokak szerint le-tartóztatták őket. Pedig ez nem igaz. Egy ideig való-ban azt tanácsolták nekik, hogy maradjanak az épü-letben. Egyrészt azért, mert attól féltek, hogy mások-nak is megmutatják a hátsó — lényegében még min-dig szabad — bejáratot. De nem kellett őket nagyon maradásra biztatni. A zaj, a kődarabok őket is arra intették, hogy jobb lesz az épületben. Talán néhányan azok közül, akik látták, hogy ők az erkélyről meg-próbálták a tömeget lecsendesíteni, felismerik és árulóknak kiáltják ki őket. Akkor pedig... inkább maradtak. Igazán nem volt rossz soruk! Olyan szobába vezették őket — bár ilyen igen kevés volt —, ahova még nem hatolt be a gáz. Az egyik munkatársat lesza-lasztották a még mindig nyitott büfébe, hogy hozzon szalonnát, kenyeret, teát. Hozott is és először az elnöki szoba „főhadiszállásának” asztalára tette le. Tíz kéz nyúlt egyszerre felé.

— Hohó! — kapta el. — Ez nem a tiétek. A kül-döttségé.

És vitte már nekik, a többiek pedig vártak, amíg újra fordul. Később azután az egykori küldöttek szét-széledtek. Voltak olyanok, akik egy csendes félórán

kimentek a körülzárt épületből. Voltak közülük, akik reggelig a Rádióban harcoltak.

Futtykoncert a Parlamentnél

Szántó Zoltán a katonai erősítést surgette, s ezzel a biztonság kedvéért mindenki egyetértett. De a Rádió munkatársai közül többen még mindig más megoldást szerettek volna találni. Igen, de mi lehet az?

A Parlamentből telefonon kérték a Rádiót, küldjön erősítő berendezést és mikrofont a Kossuth Lajos térre. Nagy Imre ott fog beszélni. A Rádió természetesen szeretne volna magnetofon-szalagra rögzíteni a hangját, de a tüntetők ebben megakadályozták. A technikusok, a posta műszaki dolgozói képtelenek voltak a szükséges időre megteremteni a kapcsolatot a Parlament és a Stúdió között. A Rádió helyszínen levő munkatársa pedig nem tehetett mást, mint közben gépbe diktálta a beszédet, úgy ahogy hallotta. Aztán egyszer csak közölte: a tüntetők egy csoportja hangoskodásával beléfojtotta a szót Nagy Imrébe, nem tudta befejezni a szavait.

Ez mindenkit meghokkentett. Hiszen a tüntetés egyik legfőbb követelése éppen az volt, hogy Nagy Imre újra foglalja el helyét a közéletben, a politikai élet vezetésében. És most, amikor Nagy Imre oly hosszú idő után először beszél Budapest lakóihoz, beléfojtják a szót? Milyen indulatok, milyen erők működnek a háttérben, kik diktálják a hangot az utcán?

A Parlamentnél tartózkodó tudósítók azután el-

mondották, mi is történt. Még mielőtt a Bem-szobortól tömött sorokban vonuló fiatalság benépesítette volna a Parlament előtti teret, egy nagyobb létszámú csoport már megszállotta az Országház lépcsőinek egy részét. Ők állottak a legközelebb a szónokhoz, ők adták meg a hangot. Már Nagy Imre megérkezése előtt kiáltoztak, rosszcsengésű jelszavakat kaptak fel. Igyekeztek különféle szólamokkal hangulatot kelteni. Amikor pedig megjelent Nagy Imre és „elvtársak” megszólítással kezdte beszédét — füttykoncert volt a válaszuk. Nagy Imre a hangoskodók miatt szinte egyetlen mondatát sem tudta befejezni. „Lengyel—magyar határt!”, „Zsidómentes hazát!”, „Holnap sztrájkot!” — üvöltötték ezek a szavalók. Azután pedig „Aki magyar jöjjön velünk!” — kiáltással próbálták a hazafelé indulókat rávenni, hogy a Rádióhoz menjenek.

De kinek volt akkor a Stúdióban tartózkodók közül kedve és idege ahhoz, hogy alaposabban fontolgassa, milyen baljós jövőt villant fel Nagy Imre parlamenti kudarca. Ki gondolta, ki sejtette volna, hogy mindez már előjátéka annak, ami ezután az utcán napról napra lejátszódik: a párt, a kormány, Nagy Imre kielégít egy követelést, de a jóakarátú, a tényleg szocialista jellegű változást óhajtó emberek még nem is örülhetnek kedvükre, a mesterien vezényelt szavalókórus máris zúgja az új jelszót, és ráadásul hozzáteszi a tegnapi kívánság mai teljesítőjének „kijáró” köszönetét: „Vesszen!”

*

De nem, ezekben a pillanatokban erre még senki sem gondolt. A Stúdióban levők, mint fuldokló a szal-

maszálba, Nagy Imre csonka, töredékes beszédébe is belekapaszkodtak. Hátha ez segít? A hangszórót, úgy-ahogy rendbe tették. Szepesi György állt ki az erkélyre és kiáltotta:

— Felolvasom Nagy Imre szavait, amelyeket a Parlament előtt összegyűlt fiatalokhoz intézett.

A bejelentést csend követte. A rádiósok lélegzetüket is visszafojtották az izgalomtól. Talán most sikerül... talán... — csillant fel a megtámadottakban a remény. És Szepesi a pillanatnyi csöndben olvasni kezdte:

— Fiatalok! Barátaim!

Tovább azonban nem folytathatta. Akiknek nem az ár feltartóztatása, hanem dagasztása volt a céljuk, ismét üvöltöttek, ahogy csak a torkukból kifért.

Ez a kísérlet is kudarcba fulladt...

A hangadók között

De kik is voltak azok, akik ekkor már egyre nagyobb számban vegyültek el a tömeg között, hogy fújják, lobogó máglyává élesszék a parazsat?

N. B. történész beszélte el később, hogy a koraesti órákban, a Rádió körül járva, arra lett figyelmes, hogy egy idősebb, katonás tartású, civilruhás férfi kiadta a jelszót:

— Foglaljuk el a Rádiót!

— Minek? — kérdezték a körülötte álló egyetemisták.

Erre azonban nem felelt. Ehelyett különböző megbízatásokkal nyolcas-tizes csoportokban más-más helyre irányította a fiatalokat,

Arra, hogy hogyan uszították őket, az egyik szemtanú elbeszélése igen jellemző:

„...Először a Múzeum körút felől próbáltam megközelíteni a Rádiót, de csak a Bródy Sándor utcáig lehetett eljutni, ahol két személyautó égett. Itt már hatalmas tömeg zárta el az utat. Puskalövések hallatszottak. Negyedtíz lehetett akkor. Az egyetem udvaráról emberek rohantak ki, frissen bontott csomagokból éles töltényeket szedtek ki: »Ilyennel lőnek az ávósok« — kiáltották és töltényeket meg puskákat nyomtak a fiatalok kezébe.

...Egy férfi azt magyarázta, hogy a téglával a Stúdió segítségére siető ávósokat dobálták, és ezek anélkül, hogy ellenállást fejtettek volna ki, a Stúdió felé futottak. Egy másik azon vitatkozott, hogy ha őt téglával dobálnák, ő sem hagyná magát. A tömeg azonban az ilyeneket hamar elhallgattatta. Sokkal általánosabb volt a »gazemberek«, »magyarokra lőnek« és hasonló kiáltozás. Az fel sem vetődött, vajon rendben levő dolog-e, hogy a Stúdiót bárki is el akarja foglalni, és ilyen esetben mi legyen a karhatalom feladata.”

Az említett szemtanú később a „Szabad Nép” székház körül járt. Ott is lövések hallatszottak. Az egyik ott álló teherautóról leszólt egy fiatal lány:

— A Sztálin-szobrot már ledöntöttük.

— Mikor? — kérdezte valaki a tömegből.

A lány az órájára nézett:

— Most 9 óra harminchat. Hat perccel ezelőtt...

A rádiósok ezen az estén számukra addig szokatlan hangokkal ismerkedtek meg. Könnygránát süvítésével és pukkanással, betört ablaktáblák csörömpölésével, a kapu reccsenésével, a vízsugár monoton morajával. És ebbe a már megszokottá vált pokoli zajba — nehéz megmondani pontosan, mikor — fegyverdörrenések is vegyültek.

Sokan állítják — az akkor este elterjesztett hírek alapján —, hogy a Rádiót őrző államvédelmiek már akkor tüzeltek, amikor a tüntetők soraiból még egyetlen fegyver sem dördült el. Az esti órákban, 8 óra körül, a „Szabad Nép” nyomdájában röpcédulát is készítettek, amely ezt állította.

Egymásután telefonáltak ismerősök és ismeretlenek: felhívták a Rádiót a „Szabad Nép”-től, az Írószövetségtől, az Újságíró Szövetségtől. Egyesek vádoltak, mások csak kérdeztek:

— Igaz-e, hogy a Rádiónál halomra lövik a békésen tüntető diákokat?

A válasz:

— A Rádióból nem lőnek, a védők nem kaptak parancsot a tüzelésre.

De az őrség akkor sem löhetett volna, ha akar — mert nem volt mivel...

A Rádiónál a szokásos őrség létszáma 16 fő volt. Semmilyen komolyabb fegyverrel nem voltak ellátva a szokásos kézfegyvereken kívül. Ehhez azonban csak a tárban levő lőszerük volt. Hat óra tájban érkezett száz főnyi egység a segítségükre, azonban lőszert ezek sem hoztak. Egy-másfél óra múlva talán ugyan-

annyian érkeztek, — három láda lőszert, könnygáz-gránátot hoztak a Stúdióba...

Utasítást azonban ekkor még csak ennyit kaptak: könnygáz-gránátot használhatnak, de lőni csak a levegőbe szabad!

Ki lőtt először? Sokat vitatott kérdés... Vannak, akik azt állítják, hogy ha ezt „perrendtartásszerűen” bizonyítani lehetne, akkor magyarázatot kaphatnánk mindenre, ami Magyarországon ezekben a tragikus időkben történt. Ez nem igaz. Október 23-a magyarázatát sokkal-sokkal korábbi eseményekben kell keresnünk. Egy hosszú éveken keresztül folytatott esztelen és értetlen politikában, s azokban az ellenforradalmi erőkhöz, melyek ennek a politikának minden ódiumát, bomlasztó hatását kihasználva, szervezeten készültek — katonailag is! — a szocializmus erőivel való leszámolásra, egy burzsoá restaurációra. „Perrendtartásszerűen” bizonyítani, hogy ki lőtt először, különben sem lehet, hiszen senki sem érte tetten a merénylőt abban a pillanatban, amikor október 23-án este a Rádiónál elsőnek húzta meg a ravaszt...

Mégis van értelme annak, hogy bizonyítékok, legalább közvetett bizonyítékok után kutassunk. Ezért is írtuk le ilyen részletesen a tüntetés, a küldöttségekkel való tárgyalás eseményeit. Ezek megmutatják a rádiósok és védők szándékait, erőfeszítéseit a békés megoldásra — a tüntetők kormányozhatatlanságát és a fegyverrel támadók irányítóinak provokatív előkészítő tevékenységét. De hadd szolgáljunk itt, a „ki lőtt először” mozzanatnál még egy pár adalékkal...

Először talán pár szót arról, hogyan hamisítják — persze jó pénzért, ez esetben egvényesen valutáért — a történelmet. Kozák Dezső nevű ifjanc honfitársunk,

aki az MTI-nél dolgozott, majd az októberi napokban az „Igazság” című lap munkatársa volt, terjedelmes cikksorozatban írta le hőstetteit és az eseményekben játszott kimagasló szerepét a „Franc Tireur” című francia lapban. Ifjú pályatársunk, akit a nagyobb szenzáció kedvéért a kommunista párt tagjaként mutat be a kommunistáknak egyébként nyilvánosságot nem nyújtó „Franc Tireur”, november 12-én disszidált és Franciaországban telepedett le. Nézzük, mit mond Kozák Dezső:

„Én magam ebben a pillanatban néhány száz méterre voltam az épülettől, a Bródy Sándor utca és a Múzeum körút sarkán, pontosan azon a helyen, ahol 1848-ban kitört a forradalom. A tömeg olyan sűrű volt, hogy nem tudtam előre jutni.

Az a hír terjedt el, hogy az igazgatóság kerekén visszautasította az ifjúság követelését és a küldöttség tagjait túszként elfogja. A politikai rendőrség magatartása fokozta a tüntetők elkeseredését.

Körülbelül $\frac{3}{4}$ 9 lehetett, amikor hatalmas sortűzet hallottunk. Az emberek rémülten menekültek.

— Mi történt? — kérdeztem egy fiatal munkástól, aki a Rádió felől jött.

— A kapu előtt álltunk — mondotta —, amikor az hirtelen megnyílt. Valósággal beestünk az épületbe. Az ávósok ekkor tüzet nyitottak ránk. Sok az áldozat.”

Leírtuk már, hogyan törték be a Rádió kapuját a tüntetők, s a kapualjban felsorakozott ÁVH-sok miképpen tartották fel pusztá testükkal a fenyegető nyomást. Kozák Dezső azonban fittyet hány a tényeknek, azzal sem törődve, hogy száz meg száz, talán ezer

meg ezer szemtanú, sőt cselekvő résztvevő megcáfolhatja állítását...

*

L. V. ezredes kétszer is körüljárta az épülettömböt. Ezt tapasztalta:

„Az lepett meg, hogy az utcán itt is, ott is a nevemen szólítanak meg. Nem, nem katonák — civilek, tüntetők. Gondolom magamban: ezek biztosan tartalékos tisztek. a kiképzésről ismernek. De ha már megvan a kapcsolat, beszélgetni kezdtem velük. Rögtön 8—10-en csatlakoztak hozzánk, körülvettek bennünket. Már egészen jó hangulat alakult ki, kezdték megérteni, hogy nincs sok értelme ennek az egész fenyegetőzésnek a Rádió körül, amikor egyszercsak egy ember közbekiáltja: »Most öltek meg az ávósok egy 8 éves gyereket!« Fölhördülés, szörnyűlködés, de mire megkérdezném, hogy hol történt, hogyan történt, már a kiabálónak se híre, se nyoma, csak a szavak hatása marad meg. Vége a jó hangulatnak, az előbb velem komázók is eloldalognak mellőlem.

Megyek tovább. Megint közrefognak. Kezdünk szót érteni. »Lelőttek az ávósok egy asszonyt!« — hallatszik egy hang. Sajnos, olyan felhevült a hangulat, hogy első szóra mindenki elhiszi, amit csak kiabálnak. S az én embereim, akikkel olyan barátságosan paroláztattam, nekivadulnak, rázzák az öklüket, tanácsos odébb állni.

Körüljártam a Rádiót. A Múzeum utcában vak-sötét, s teljes nyugalom. A Szentkirályi utcában már többen csellengtek. Sok volt köztük a katona. A Bródy Sándor utca azután tömve és zúg, morajlik, hullámozik, mint a tenger. Egyszer csak hallom: pukk! Fülelek, megint: pukk! Katonaember vagyok, megismerem

a fegyverzajt. Ez a pötytyenés — mert mindig csak egy lövés hallatszott — vagy pisztoly vagy karabély, vagy céllövő puska hangja. Legalább 10 percig álltam a Bródy Sándor utca és a Szentkirályi utca sarkán, hogy megtaláljam, honnan lőnek. De, mondom, mindig csak egyet lőttek, két lövés véletlenül sem jött egymásután. Így aztán csak a pötytyenést hallom, de torkolat-tüzet nem tudok észrevenni, hiába nézek a lövés irányába. Mondom, mindig csak egyet lőttek. Az azonban biztos, hogy a Bródy Sándor utca túlsó — nem a Rádió felőli — oldaláról a Szentkirályi utcai sarokház vagy a Körút felé eső következő ház emeleti ablakából jött a pötytyenés. Ezek az ablakok mind el voltak sötétítve.

Úgy félóra múlva újra körüljártam a háztömböt. Megint ugyanazt tapasztaltam azon a sarkon. Ej, csak megtudhatnám, kik lövöldöztek onnan a tömegre! Számító provokátorok, gazemberek voltak azok, hiszen onnan, a túlsó sarokról a Rádiót nem lehetett lőni, csak a tüntetőkben akartak kárt tenni, hogy tovább feszítsék a húrt.”

*

A Petőfi Akadémián 12 tiszt: az akadémia tanárai és hallgatói szoronganak egy szobában és egymás szavába vágva mesélik élményeiket.* Az ő elbeszélésük azért is nagyon fontos, mert $\frac{1}{4}$ 10-től $\frac{1}{2}$ 12-ig a Rádió kapualjában tartózkodtak. Sokszor kimentek az utcára, beszélgettek a tüntetőkkel, tehát jól ismerik a Bródy Sándor utcai fronton történeteket.

* Juhász Miklós őrnagy, Zágoni Ernő százados, Pap István főhadnagy, Csikota Ferenc százados, Forgó Ferenc százados, Katona József százados, Ádám Béla főhadnagy, Pus István százados, Juhász István százados, László András százados, Hunyadi Károly százados és Német István hadnagy;

„Alig tudtunk bejutni az épületbe. A Bródy Sándor utcai kapu felé igyekeztünk. Az utcai ablakokból csak úgy csurgott ránk a víz. A könnygáz-gránátok körülöttünk robbantak.

— Nekem egyik a vállamra esett — szólt itt közbe Csikota Ferenc százados.

— A Stúdió falához símulva próbáltunk előre jutni. 50 lépésre lehattunk a kaputól, amikor golyók pattogtak körülöttünk a falon, a járdán. Kiabáltuk is: »ne lőjetek, a tieitek jönnek!« Azt hittük, hogy a védők eltévedt lövései pattognak köztünk — folytatja egy másik.

— Azután rájöttünk, hogy a védők nem lőhettek — veti közbe valaki. — A védők csak a Rádió épületébe fészkeltek be magukat. A Rádió falához lapuló alakokat tehát, ha akarták volna is, nem tudták célba venni. Csak a Stúdióval szemközti házakból vagy a Szentkirályi utca felől érkezhettek a lövések. Ott pedig a Rádiót védő katonák — mint később kiderült — sajnos, nem állítottak fel tüzelőállást.

— Mikor veszteség nélkül bejutottunk a Bródy Sándor utcai kapualjba, láttuk is, hogy a szembenlevő házak kapualjaiban emberek sűrögtek-forogtak, mutogattak, rendezgettek. Ekkor kezdték megszállni ezeket az «állásokat» a támadók — teszi hozzá Forgó Ferenc százados.

— 10 óra felé — veszi át a szót Juhász Miklós őrnagy — az egyik elsőemeleti szoba ablakából nézgettem az utcát. Az egyik ott veszteglő kocsi tetejéről éppen Kapanyos József százados beszélt. Igyekezett elvonulásra bírni a tömeget. Egyszer csak belőttek az ablakon. Gondolom, ennek már fele sem tréfa. A két ablak közötti falrészhez húzódom. Így kilátok,

s mégis védve vagyok. Bejön a szobába Forgács ezredes, megy az ablakhoz. Mondom neki: «Vigyázz komám, állj félrébb, mert itt már nem legyek zümmögnek. Lőnek odaatról.» «Ne bolondozz mar» — válaszolta, s azzal kinéz az ablakon. Ebben a pillanatban egy durranás, Forgács ezredes odaugrik mellém az ablakközbe, a szobában meg sötét lesz. Lelőtték a csillárt...

— Az is baj volt, hogy rengeteg részeg ember és bizony még részeg asszony is odakeveredett a tüntetők közé. Persze, ezek voltak a leghangosabbak, meg azután a legkönnyebben lehetett be is ugratni őket valami disznóságba — folytatta Csikota százados. — Emlékszem, egy tökrészes nő — rettenetes némbor volt —, mikor ott álltunk a kapu alatt, állandóan nekünk jött. Ocsmányul szitkozódott, és karmolt, rúgott, harapott. Alig tudtuk kituszkolni a kapualjból.”

*

Eddig a katonak nyilatkoztak. Nezzuk meg, hogy mit tapasztaltak a Rádió munkatársai.

A Rádió minden ott tartózkodó munkatársa tudja:

Az órség — amint arról már szó volt — csak arra kapott engedélyt, hogy riasztólövéseket adjon le. Pedig a következő hosszú órákban hány elkeseredett, szinte tehetetlen parancsnok robbant be a „főhadiszállásra”:

— Pusztá kézzel nem lehet megvédeni a Rádiót! Elesnek az embereim! Tűzparancsot kérek!

Az egyik rádiós szemtanú így emlékezik:

„Néhányan a belső épület ablakán át kimásztunk a «pagoda» (a Rádió udvarára épített különös

formájú várakozóhelyiség) tetejére. Elszörnyedve láttuk, hogyan repülnek be a téglák... Emlékszem, az egyik egy fiatal katona mindkét szemét kiverte. Bajtársai elmondták, hogy öt nap múlva szerelt volna le...

De úgy 9 óra felé már golyósüvítés is hallatszott. Beljebb kellett húzódnunk. Az egyik udvarra nyíló szoba fala mellé álltunk, hogy így óvjuk magunkat a lövésektől. Egyszerre borzalmas ordítást hallottunk kintről: »Megöltééék!« Egy ÁVH-s őrnagyot ért találat. Jól emlékszem, még nem lehetett több 9 óránál. Azért tudom ilyen pontosan, mert fél 9-kor telefonon beszéltem a feleségemmel.

Később jól láttam, mi történt a Puskin utcai oldalon. A Stúdió-épület és a Puskin utca között nagy park terül el, mögötte magas vasrács húzódik. Különben ebből az irányból dördültek el az első lövések is. Tudok arról, hogy egy Gábor nevű férfit (testvére, Gábor Zoltán mondotta el), aki a Puskin utcában tartózkodó tüntetők — pontosabban ekkor már egyre inkább: támadók — között volt, hátulról, a Múzeumkert felől lőttek le.

A Puskin utca felől támadók — az emeleti ablakból pontosan láttam — feltörték a vaskapu zárat, s az lassan szétnyílt. Fürtökben csüngtek rajta az emberek. Az őrseg ekkor egymás után több sortüzet adott a levegőbe. A park hatalmas fáinak tetejéről lehullottak a golyóérte gallyak, levelek... A Puskin utcai fronton ekkor a támadók hátrahúzódtak. Én lementem a »pagodá«-ba. Régi barátommal, Kovács László őrnaggyal találkoztam, aki a Petőfi Akadémián tanított. Elmondotta, hogy idevezényelték őket. Azt ajánlotta, hogy próbáljunk meg okosan beszélni a

tömeggel. Ők ezt teszik. Mondottam neki, hogy sajnos, minden kísérletünk eredménytelen volt. Később megtudtam, hogy Kovács őrnagyot agyonlőtték.” (Hogy hogyan, arra még visszatérünk.)

4. A RÁDIÓ-HÁZ

Mielőtt tovább folytatnánk, szakítsuk meg egy kicsit az események menetét. Olvasóink bizonyára kíváncsiak arra, hol fekszik, milyen épületekből áll a Rádió székháza.

A Rádió székháza (a szerkesztőségi épületekkel, a stúdiókkal, a műszaki központtal, a garázzsal) a Bródy Sándor utca — Pollack Mihály tér — Múzeum utca — Szentkirályi utca által határolt hatalmas tömbbe ékelődik. A beékelődést a szó legszorosabb értelmében kell felfogni. Úgy 30 évvel ezelőtt a Magyar Távirati Iroda Sándor utcai épületében, hátul az udvaron, néhány helyiségben kapott hajlékot a Magyar Rádió. Fejlődött a műsor, nőtték az igények, ezek feszítették a szűkre szabott kereteket, a régi épület falait jobbra is, balra is, előre is, hátra is. Az 50-es évek elején a Rádió a Bródy Sándor utcai helyiségekből kiszorította a szállásadó MTI-t. „Bevette” a Puskin utcában (Pollack Mihály téren) az Eszterházy-palotát. A palota egy időben a köztársasági elnök rezidenciája volt. Később, hogy megszáporodtak az idegennyelvű adások, a Szentkirályi utca egyik bérházát is át kellett alakítani a Rádió céljaira. A Múzeum utcai oldalon pedig a hosszú, elég keskeny telket rendre-módra benépesítették földszintes kis épületekkel: garázsok, műhelyek, raktárak falait húz-

ták fel. A Rádióban mindig építettek valamit. Fűrták, faragták, alakították a régi, egészen más célokra épített házakat, hogy valamelyest megfeleljenek az egyre fejlődő, bővülő, korszerűsödő adásnak. A Stúdió-ház Szentkirályi utcai oldalán ezekben a napokban is ott tornyosultak az építőállványok, vasbetonváz meredt az ég felé: új stúdiók készültek.

A Bródy Sándor utcában a szerkesztőségi épület két nagy sarokház között szorong. Az egyik a Szentkirályi utca sarkáig húzódik. A másiknak, a Történettudományi Intézet házának homlokzata a Pollack Mihály térre, a Múzeum hátsó fertályára néz. A két hatalmas sarokház, mint valami bástya fogja közre a Rádió Bródy Sándor utcai épületét. A kérdés csak az, hogy kinek a kezében van ez a két „bástya”? Övhatják is a Rádiót, de kitűnő támpontul szolgálhatnak az esetleges támadóknak.

A Történettudományi Intézet után a Pollack Mihály téren (a rádiósok még nem szokták meg a legújabb nevet és továbbra is Puskin utcának emlegetik) három és fél—négy méter magas kovácsoltvas kerítés húzódik. Közepén kétszárnyú, nagy vaskapu. Mögötte szépen ápolt park, néhány évszázados fával, bokrokkal és kerti padokkal. Nyári délutánokon kisóvodások hancúroznak a parkban. Itt várják meg, míg a rádiós szülők munkájuk végeztével hazaviszik őket.

A Pollack Mihály tér következő állomása a park után a „palota”. A téren (Puskin utcán) a „palota” után már nincs lakott terület. A tér és a Múzeum utca sarkán egy, a háborúban kiégett főúri palota árválkodik. Ha valaki beveszi magát ide, s meglapul a tetőn, a Rádió épületeivel nézhet farkasszemet.

Hátul a Múzeum utcában a már említett „titkos bejáraton” át jutni a garázsba.

A Szentkirályi utcában ház hátán ház. A bérházak udvari oldalán erkélyek, ablakok. A Szentkirályi utcai házak körengetege közé préselve húzódik meg a Rádió egyik épülete. Ennek két utcai kijárata is van,

Itt folyt a védekezés, ebben a szedett-vedett, egymáshoz ragasztott, de egymáshoz nem illő házakból kialakított Rádió-székházban.

S milyen beosztású ez az épületrengeteg belülről? Nem, ennek a leírására nem lehet vállalkozni. Még ha térképet mellékelnénk is, alig hihető, hogy egy kívülálló eligazodna rajta. A szakadatlan átépítések következtében bonyolult átjáró rendszer alakult ki. Szeszélyes kacskaringók követik egymást, hol felfelé, hol lefelé vezet a lépcső. Ha új munkatárs jön a Rádióhoz, sokszor hónapokig is eltart, míg nagyjából megismeri a járást, s biztonsággal közlekedik az épületben.

S ezen az ismeretlen, rengeteg buktatót rejtgető „terepen” kellett megvédeniök a hirtelen oda-vezényelt katonáknak a koromsötét éjszakában az adást, a Rádió fegyvertelen munkatársait, a hatalmas értékű, pótolhatatlan berendezéseket. Nem hiába mondták, magyarázták egész éjjel a rádiósok, hogy a Stúdiót csak a *saját épületeken kívül* lehet megvédeni. Katonailag biztosítani kell az egész háztömböt és a környező házak megszállása is nagyon kívánatos.

5. AZ ELSŐ KATONAI AKCIÓK

A székház leírása után most térjünk vissza az eseményekhez.

— Aki tud németül, jöjjön a telefonhoz — kiabálja be valaki az elnöki szoba zsvájába.

— Minek? Ki beszél?

— Varsó van a telefonnal.

Valaki felmegy. Néhány szó németül, majd a Rádió tudósítója veszi át a kagylót:

— Mi újság otthon?

— Nagy a felfordulás. Már lőttek is.

— Nem értem — morogja szinte maga elé a tudósító.

— Mi sem. Es ott mi van?

— Itt Varsóban teljes a nyugalom. Széltében-hosszában Hruscsov táviratáról beszélnek, amelyet Gomulkához intézett...

-- Igen, ez érdekes. Talán még nekünk is segít...

*

Már csak befogott orral és félig csukott szemmel lehetett a Bródy Sándor utcai épületben járni. Az elnökhelyettes utcára néző, elsőemeleti szobáját valamivel — talán bedobott benzines üveggel — felgyújtották. A telefonközpontot megbénították. Csak egy-egy közvetlen városi vonalon lehetett a hozzátartozókkal beszélni. Ügyeletes állt mellettük, három percenként váltották, mert a gáz miatt nemigen lehetett tovább kitartani. Izgatott telefonok. Mi van otthon, a család, a gyerek? S mennek a megnyugtató üzenetek:

— Nem, nem, semmi komoly ...

— Hogy mi ez a csattanás? Becsapták az ajtót ...

— Igen, igen, nemsokára otthon leszek.

Egy asszony elájul. Lefektetik. Mar azon kell gondolkodni, hogyan jutnak a nők haza. Az elnöki szobában, a „főhadiszálláson” tartózkodók minden lövés után faggatják a parancsnokokat:

— Most kik lőnek? Be, vagy ki lőnek?

S azok nem győzik ismételni:

— Becsapódás, becsapódás ... Nincs parancsunk, hogy élessel lőjünk ...

Üres a Bródy Sándor utca

Valamit azonban tenni kell. A kapualjat újra meg újra fenyegetik a támadók. Mit ér az a pár gyatra fecskendő? S vezényszó hallatszik: az udvaron csatárláncba sorakoznak a katonák. Arccal a kapu felé.

Csattogás — szuronyt tűznek fel. Az ablakon kinézok elsápadnak. Űristen, mi lesz ebből! Már eddig jutottunk?

Igen. Ha a kapu elől nem tudják szétszorítani az embereket pusztá kézzel, könnygázzal, a bedobott kövek visszahajigálásával — nem lehet megakadályozni, hogy a támadók előzőnljék a Stúdió épületét. Többen, közöttük Szántó Zoltán is, arcukra vízes zsebkendőt borítva a harmadik emeletre sietnek. Oda, mert az első és második emeleti utcai ablakokból már nem lehetett kinézni.

A látvány szívbemarkoló. A kapu alól hangos

Hajrááá! Hajráááá! kiáltással zúdulnak ki a katonák. A tömeg hátrál. Ezt a pillanatot kihasználva, a katonák balkézben tartott fegyverrel, ékalakban kétfelé nyomulnak. Mindenki menekül... Egyetlen lövés sem hallatszik. Csak a könnygáz-gránátok repülnek és robbannak. A Szentkirályi utca sarkáról, a patika felől egy fel nem robbant gránátot visszahajítanak. Az egyik katona arcába esik. Lezuhan.

Néhány perc és tiszta az úttest az épület előtt. A Puskin utca felől ekkor érkezik néhány wipon és katonai teherautó. Végre, erősítés. Vezényszó. Az autókon levők leugranak, és az első wipon vezetőfülkéje felől valaki riasztólövésckkel fedezi a felsorakozást. A katonák az utca egész szélességét elállják. És most már egyesült erővel szorítják ki az embereket.

A Bródy Sándor utca csendes... Van, aki azt mondja, néhány percig csupán. Mások szerint fél óra, egy óra telt el. Ki tudná most már pontosan megmondani? Az bizonyos, hogy nem sokkal később egykét teherautó, amely az erősítést hozta, lángolva égett. Van, aki azt mondja, csak az egyik, mások szerint többet is felgyújtottak.

De ekkor még, ezekben a percekben csend volt. Az ostromlottakban újra éled a remény: talán mégis sikerült?

Nem. Ami eddig történt, még csak a nyitány volt. S a résztvevők többsége is csak felhevült tüntető. A Rádió igazi ostroma csak ezután kezdődött.

A tömeg visszaszivárog az utcára. Lassan, de ismét megtelnek a járdák, ellepik az úttestet.

A Bródy Sándor utca Múzeum-kert felőli végében még mindig lángolva égett egy teherautó. Mellette egy másiknak már csak a roncsai látszottak. A tűz fényénél harckocsik tűnnek fel. Egyetlen lövés nélkül, szinte méltóságteljesen közelednek a Rádióhoz. Ki küldte a harckocsikat, s milyen feladattal?

És most időben menjünk vissza néhány órát. Nem sokkal nyolc óra után a Honvédelmi Minisztériumban riadókészültséget rendeltek el. Ezzel egy időben egy páncélos ezredes parancsot kapott, hogy jelentkezék a miniszternél. Az előszobában azonban H. László vezérőrnagy megállította a következő szavakkal:

— Ezredes elvtárs velem jön. Megyünk a harckocsik elé és onnan a Rádióhoz.

— A Rádióhoz? Harckocsival?

— Igen. Az épület körül nagy a tömeg, felgyújtottak a stúdiókat.

Informáltságból „jeles”. Es aztan elindulnak. Személykocsiba ülnek és mennek a p...-i támaszpontjukról elindult harckocsik elé. A minisztériumtól a Margit-hídig érdekes beszélgetés folyt le a vezérőrnagy és az ezredes között. Valahogy így:

Ezredes: — Előbb el kellene menni a Rádióhoz.

Vörgy.: — A harckocsik elé kell menni.

Ezredes: — Mégis jobb lenne, ha tudnánk, hogy mi van tulajdonképpen a Bródy Sándor utcában.

Vörgy.: — Azt már az előbb elmondtam. Ennyi

elég. Különben is a parancs az, hogy menjünk a harc-
kocsik elé.

Ezredes: — Még itt vagyunk a pesti oldalon. Pár
perc alatt megjárhatnánk a Bródy Sándor utcát.
Könnyebb a harckocsizókat is útbaigazítani, ha pon-
tosan tudjuk, mi a helyzet a Stúdiónál.

Vörgy. (a sofőrhez): Tovább a megadott irányba!

Körülbelül tízperces autótút után elérték a harc-
kocsizókat, akik ott horgonyoztak az országúton.
Azonnal összehívták a tiszteket. Az újonnan jöttek
előtt felsorakozott a harckocsi-zászlóalj és a hozzá-
tartozó gépkocsizó lövész-zászlóalj tisztikara. A vezér-
őrnagy eligazítást tart. Elmondja, hogy a városban
tüntetések vannak és hogy mi a helyzet a Rádiónál.
(Lásd mint fent.) Azután a kivezényelt egységek pa-
rancsnokához fordul.

— Lőszerük van?

— Vezérőrnagy elvtársnak jelentem, nincs! De
nem is volt szabad hozni.

— Nagyon helyes. Nem is kell! Mi nem lövünk
a népre.

— A harckocsik mennek elől — hangzott a ve-
zérőrnagy parancsa. — Mögöttük a gépkocsizók. A fel-
adat a következő: körülvesszük a Stúdiót és a faltól
kezdve, csupán testünkkel, kiszorítjuk a tömeget. mi-
nél távolabb az épülettől.

Mindez féltíz után történt, Budapest határában,
az országúton. A vezérőrnagy, az ezredes, a politikai
helyettes beülnek a személykocsiba és megindul a
karaván. A harckocsik hernyótalpa nyomot hagy az
úttesten. Benne a legénység és a harckocsihoz tartozó
minden fegyver. A fegyverek üresen ásítognak. Nincs
mivel megtölteni. Mögöttük wiponokon a lövész-

zászlóalj. Kezükben fegyver, töltetlenül. Igen, de akkor minek a fegyver? Ez úgy látszik sem a vezérőrnagynak, sem a felsőbb parancsnokoknak nem jutott eszébe. Ennél talán hasznosabb lett volna seprűnyelet adni minden katona kezébe. Igaz, az nem elég harcias. De mint később kiderül, talán hasznosabb is lett volna.

A Marx térig gyors ütemben haladnak. Ott találkoznak az első nagyobb tömeggel. Nem a legkellemesebb találkozás. Néhány hangoskodó kiáltozik, fenyegetőzik. Sem a tisztek, sem a harcosok nem értik, miről van szó. Időnként egy-egy félmondat üti meg a fülüket: „Lelotték az ávósok...”, „...halomra lövik a diákokat!”, „...a Rádiónál!” Ezekből a félmondatokból próbálnak kiokoskodni valamit. Egyik-másik tiszt és katona kínosan feszeng. Legalább pontosan tudnák, mi van ott, ahova mennek? De sok idő nincs a gondolkodásra.

A Deák tértől a Rákóczi út irányában az úttest és a járda egyformán tele van emberekkel. A Dob utca vonalában egy autóbusz keresztezi az úttestet. Nem sokkal arrébb a tömeg egy Pobeda körül foglalatoskodik. Azt döntögetik. A vezérkocsi utasai kiszállnak az autóból. A vezérőrnagy ott marad, az ezredes bekíséri a mellékutcába az autót és utasítást ad a sofőrnek. Mire visszaér a Deák térre, addigra érnek oda a harckocsik is. De hol a vezérőrnagy? Megindul a keresgélés. A harckocsik lépésben mennek, alig tudnak a tömegtől előrejutni. Sok keresgélésre nincs idő. Az ezredes felugrik az utolsó harckocsi mögötti wiponra. Megy a karaván. A tömeg engedi. Sőt nagyon barátságosak is. Valaki elkiáltja magát: „A honvédek mennek az ávósok ellen.” A katonákban levő zűrzá-

var egyre nő. A harckocsikra és wiponokra emberek ugrálnak fel. Nagyon barátságosak. De lassacskán már nem lehet megállapítani, hogy a kocsikon ulok kozul a katonak vagy a civilek vannak-e tobben. Jóval tíz óra után e hatalmas tomegtol ovezve fordul be az első harckocsi az amugyis keskeny Brody Sandor utcába.

Ilyen előzmények után látták meg a rádiósok az égő teherautó világánál a harckocsikat. A vezérőrnaggyal már nem találkoztak. Visszatért „támaszpontjára”. A miniszteri parancsot megtartotta magának, a hadmuveletek irányítását pedig szerényen másnak engedte át. És ahogy a harckocsik jöttek a Stúdió felé, percek alatt ismét benépesült a Bródy Sándor utca. A harckocsik fedezete mögöl a tüntető tömeg ismét a kapu elé ért. A katonák egy darabig ott maradtak a gépkocsik körül. Aztán kitöl elvették az üres fegyvert, ki átadta, ki pedig maga is felcsapott vele támadónak. Ezek a fegyverek azonban nem sokáig maradtak üresen. Amint később kiderült, volt, aki töltényről gondoskodott.

A harckocsik megérkezése után viszonylag csend támadt. Itt-ott, szórványosan elpukkant egy-egy lövés. A tank mögött benyomult tüntetők, támadók csoportokba verődnek, méregetik az őrséget, beszélgetnek az újonnan érkezettekkel. Most sem tudná senki megmondani, percek, tízpercek vagy negyedórák teltek-e el így?

Tizenegy óra lehetett... Megszólalt a telefon. Benke Valériát kéri. A szobában levők csak ennyit hallanak:

— Igen? Értem. No végre. Helyes — bemondjuk. Letesz a kagylót, lediktálja a közleményt:

„A Magyar Dolgozók Pártja Kozponti Vezetőségét még az éjszakára összehívták.”

— No végre — mondják a szobában levők is.

Nem ez volt az első hír azon az estén a Kozponti Vezetőség üléséről. A Gerő-beszéd után a Rádióban felolvastak egy közleményt, amely szerint a Kozponti Vezetőség október 31-én tartja ülését.

De még tíz perc sem telt el, és máris jött az újabb telefon:

— Korrigálják azonnal a bejelentést. A Kozponti Vezetőség már a legközelebbi napokban összeül.

Most pedig már mondja is a bemondó a szöveget: „...még ez éjszakára összehívták.

Szántó Zoltán készülődik. Benke Valéria nem megy.

— Talán később — mondja. — Műsorzárásig mindenképpen itt maradok. — Igen. neki itt kell maradnia.

A bemondó talán még ott szorongathatta kezében az előbbi szöveget és ki sem lépett a stúdióból, amikor újra cseng a telefon:

— Ne mondják be mégse...

Ezen a napon éjfélig, mindent összeszámítva, a következő helyreigazítások hangzottak el a Magyar Rádióban: visszavonták a Piros-féle gyűléstilalomról szóló közleményt. Helyreigazították a KV-ülés idő-

pontjára vonatkozót kétszer is. A rádió mellett ülő egyszerű hallgató ebből is megállapíthatta: recse-ropog a berendezés, nagy baj lehet a vezetésben...;

*

Az éjszaka folyamán, egészen reggelig, egyszer sem hitték a Stúdióban levők, hogy a Rádiót elfoglalhatják. Sőt, mi több, tizenegy óra felé már a másnapi műsort is megtervezték. Az egyik újságíró a hírhedt Gerő-beszéd kommentálását kapta kellemes feladatnak, a másik a Rádió előtti tüntetésről ír majd, a harmadik arról, milyen veszélyt rejt magában, ha kétes elemek megnyergelik a helyes, egészséges törekvéseket. Akkor még nem sejtették, hogy ez az éjszaka a tömegek elégedetlenségét felhasználni szándékozó ellenforradalmi akció nyitánya. Nem sokkal később azonban, amikor jöttek a hírek a kifosztott fegyverraktárakról, arról, hogy a Körúton az éjjelnappali Közért előtt ládákból géppisztolyokat osztogatnak a járőreknak, hogy fegyvert zsákmányoltak a Kilián-laktanyából, hogy megostromolták a József-központot, behatoltak a „Szabad Nép” székházába és ott foglyokat ejtettek, megszálltak több nyomdát — ekkor vált egyre nyilvánvalóbbá: ez ellenforradalmi puccskísérlet.

6. HARC A RÁDIÓÉRT

Negyedtizenkettő felé az egyik telefonon a VIII. kerületi pártbizottság jelentkezett:

— Értesítést kaptunk, hogy a Fiumei útról két teherautó géppisztolyokkal felfegyverzett suhanc indul a Rádióhoz! Vigyázzatok!

Vigyázzatok! De hogyan?

S most, mielőtt tovább mennénk az események rendjében, gondoljuk csak át, ami eddig történt.

Tüntetésnek indult. Fenyegető, indulatokkal terhes volt — de tüntetés. Kőzápor, az épület megrohanása és rombolása követte, de fegyver még nem dörrent. Később fegyver is került a kézbe. Az utcán, a környező házak sötét ablakaiban, a Múzeum-kertben elszórtan ugyan, de torkolattuzek villantak. A környék tele volt emberekkel. Minden hidegen kiszámított provokációs orvlövés áldozatot is követelhetett, és máris megvolt a bizonyíték, amely a végsőkéig feszítette a hangulatot a városban: „Halomra lövik a békés embereket a Rádiónál.”

Mégis mindez csupán az előkészítés volt: a tüntetők rengetegében megbújtak és tervszerűen tevékenykedtek azok az előőrsek, akik a szervezeten támadók számára puhították a talajt. Féltizenkettő körül aztán teherautókon, állig felfegyverezve, municióval bőven ellátva megérkeztek az ostromlók szervezett osztagai. A rádiósok csak a Fiumei útiak indulásáról kaptak figyelmeztetést. Nemsokára azonban saját bőrükön érezték, hogy több, központilag irányított, kidolgozott haditerv szerint működő csoport vonja mind szűkebbre a gyűrűt a védők körül.

Féltizenkettő tájban a kapu előtt veszteglő harckocsi elmozdult. A kapuban Petőfi-akadémisták álltak. Testükkel védték a bejáratot. Ugyanakkor próbálták meggyőzni az embereket a Rádióba való benyomulás veszélyéről és arról, hogy mindaz, ami a Rádió előtt kezd kialakulni, már nem a hibák, az elkövetett bűnök elleni fellépés, már nem tüntetés. Mikor a harckocsi elmozdult, a tömegből többen a kapu alá

igyekeztek. Az akadémisták eléjük mentek. Kezüket maguk elé tartva próbáltak kiszorítani az embereket. Az egyik százados ekozben észrevette, hogy két emberrel géppisztoly van.

— Géppisztolyosok is vannak köztük — szolt társainak.

Elkésott figyelmeztetés volt, mert ebben a percben eldördült egy sorozat és Kovács őrnagy, a Petőfi Akadémia tanára holtan rogyott össze. S amint azt már előzőleg jeleztuk, most a szemtanúval: Z. E. századossal elmondattuk, hogyan halt meg Kovács őrnagy.

„Nem tudom milyen okból, a harckocsi fél tizenkettő körül elmozdult a Stúdió bejáratától. Ekkor az utcán álló tömeg meglódult befelé. Mi, akik a kapu alatt álltunk (a Petőfi-akadémisták — Szerk.) — körülbelül tízen — a tömeg elé szaladtunk és fegyvertelenül, pusztá kézzel megpróbáltuk őket visszatartani. Ekkor két civilnél, akik elöl álltak, már láttam géppisztolyt. Az egyik azonnal ráncslótt és a melletttem álló Kovács őrnagy elesett. A gyilkosság látára a tömeg megtorpant. A civilek közül bejött két-három ember, akik felvették az elesett Kovács őrnagyot és bevitték a Stúdió udvarán levő kis szobába (a rögtönzött kötözőhelyre — Szerk.), ahol lefektették. Amikor Kovács őrnagy meghalt (ez mindjárt bekövetkezett, mert fejlövést kapott), már volt néhány sebesült az ávósok között is. (Volt, aki kötől sebesült meg. volt, aki lövéstől.)”

Kovács őrnagy halála a támadók számára „rákétajelzés” volt. Ekkor kezdődött meg a Bródy Sándor utcai főépület ellen az összpontosított tüztámadás

Éjfél után már hatalmas volt a nyomás. A kézi-gránátok sűrűn robbantak. A legkisebb mozdulatra is sorozatok pásztázták az utcára nyíló szobákat. Lassanként a befelé néző szobákban is el kellett oltani a villanyt. A lépcsőházakban, a folyosokon meghajolva futottak a műsorral foglalatосkodó rádiósok. Már a hangszigetelt, gondosan párnázott adó-stúdióba is bebeszűrődött a harci zaj.

Az udvaron hasaló katonák is biztosabb fedezékeket kerestek. A kapualj udvar felőli nyílását elzáró csapóajtó két félfájának „védelmében” egy-egy védő szorongatta kezében a gumislaugot. Az egyik ÁVH-s sorkatona volt, a másik polgáriruhás fiatalember. Egy a tüntetők közül, aki valahogyan bekeveredett az épületbe, talán az egyik küldöttség tagja volt. Mindenesetre tény, hogy a katonákkal együtt előbb gumislauggal, majd a késő éjjeli órákban fegyverrel védte a Rádiót. Tapasztalt, harcedzett katonák is a legnagyobb elismeréssel és némi csodálattal emlékeznek ennek az önkéntes védőnek nyugodt, bátor — nem túlzás a szó —, hősiес magatartására.

A gumislaug egyenletes sugárban permetezte a vizet — amíg az utcáról ki nem lőtték a katona kezéből ezt a „fegyvert” is. De azt a tüzet, amely már ekkor lobogott, víz ugyan meg nem fékezhette...

Nem, itt már minden hasztalan. A tűzre tűzzel, a célzott lövésre célzott lövéssel kell válaszolni...

Hogyan történhetett, hogy a védők még ekkor sem kaptak parancsot a tüzelésre?

Így:

A Rádióhoz küldött egységek felsőbb parancs-

noka, O. ezredes a hadosztályparancsnokságon tízpercenként kapta a jelentéseket a Rádióból. Tízpercenként, egyre élesebb hangon kértek a kiküldött egységek parancsnokai engedélyt a tüzelésre. Nem kaptak. O. ezredes ezt a saját „szakállára” ki nem adhatta, ő felsőbb szervektől kért és várt parancsot. De visszatartotta őt saját lelkiismerete is: nem akarta, hogy igaza legyen a röpcedulának, amely már este nyolckor azt a hazugságot terjesztette, hogy az ÁVH-sok a tömeget lovik a Rádió körül...

Nyolc órakor arra adott utasítást, hogy figyeljék meg, kinél van fegyver a tuntutó tömegben, azokat fogják el és zárják be a Stúdióba. A parancsnak eleget is tettek — már ahogy lehetett. Éjfélig 37 fegyverest fogtak el, főleg persze olyanokat, akik valamilyen úton-módon az épületbe hatoltak. Sok volt közöttük a 16—17 éves ipari tanuló, ezeknél kispuska volt, tobbnél kézigránát. könnyfakasztó-gránát. Néhány 35—40 éves ember is akadt a csoportban, akik között több, 1953-ban szabadult volt recski internáltat ismertek fel. A Rádió pincéjébe zárták őket, később kiszabadultak.

Ezeknek a foglyulejtése persze nem sokat segített. Így a tűzparancsot kérő jelentések egyre sűrűbbek lettek. Ugyanakkor a városból egymásután érkeztek a jelentések, hogy fegyveres csoportok elfogták és lefegyverezték több — jórészt katonai fontosságú — üzem őrségét és elvették fegyvereiket. Még este nyolc és kilenc óra között 16 ilyen jelentést kapott O. ezredes. Fél nyolckor a ...-ból jelentették, hogy az őrséget lefegyverezték, s elvittek 165 000 darab lőszert, 150 géppisztolyt, 30 golyószórót, 12 géppuskát, azonkívül az őrség összes fegyvereit.

Hasonló kísérlet sikertelenül járt egy másik helyen, ott az őrség helytállt.

A felkelők kezében tehát volt fegyver — de annál kevesebb a védőkében. S ami lőszer volt, annak is jórészt elpuffogtattak — a levegőbe.

Közben O. ezredes egyre ingerultebben kereste felső parancsnokait. S különösképpen, órákon át egyet sem tudott megtalálni. Se a belügyminisztert, se a honvédelmi minisztert... Amikor a Központi Vezetőség összeult, oda telefonált. A titkárnő azonban közölte vele, hogy nem hívhat senkit a telefonhoz. O. ezredes káromkodott, kiabált, hogy emberek életéről van szó, azonnal hívja a telefonhoz Gerő Ernőt vagy Hegedűs Andrást. Azonban sem az egyik, sem a másik nem jelentkezett.

*

A Rádióban levők persze mindazt, ami a „kuliszszák mögött” történt, nem tudták...

A „főhadiszálláson” szünet nélkül szól a telefon. A parancsnokok küldik a jelentéseket:

— A támadás erősödik. A Bródy Sándor utcai fronton különösen nagy a nyomás. Utasítást kérünk.

1956 október 24., 0 óra 35 perc. Megint cseng a telefon. Az ügyeletes parancsnok kapja fel. Mindenki őt nézi.

— Viszonozni a tüzet. Értettem!

A szobában dermedt csend támadt. A parancsnok leteszi a kagylót. Körülnéz.

— Nem tehetünk mást...

Mindenki erre gondol. Nem, valóban most már nem lehet mást tenni.

— Kérem a civileket, hagyják el pár percre a szobát. Parancsnokok hozzám!

A parancshirdetésre feljött Konok Ferenc ezredes is. Kérte, hogy tegyenek meg egy kísérletet.

— Tárgyalni? Nem, már hat óra óta ez folyik. Folyton tárgyalunk, de mindhiába. Ha meg is egyeznénk, a tömeg nem hallgat saját küldötteire sem. Itt már nem a tuntutóké a szó...

— De én éppen a fegyvertelen tuntutókat sajnálom. Ha viszonozzuk a tuzet, bennük is kárt teszünk. Kimegyek az utcára, felhozok néhány komoly embert. Beszéljetelek velük. Mondjátok el, mi a helyzet.

Két fiatal és egy javakorabeli munkáskulsejű ember jön vissza Konok Ferencsel. Sápadtak. Hajtogatják, hogy bármit tesznek is, nem tudják megakadályozni a lovoldozést. Nem tudnak hatni a fegyveresekre.

S mégis megpróbálják. Húsz percet kaptak hozzá — a védők csak azután viszonozzák a tuzet.

A meglett férfi rekedtre kiabálta magát az utcán... A válasz: újabb és újabb sorozat.

A Rádió védői éjfél után 1 órakor lőttek először élessel. A napi adás mint máskor is, program szerint 0 óra 20 perckor, a Himnusszal zárult. Ezután már nem lehetett felolvasni semmit. Hát akkor miért támadják a Stúdiót? Miért akarnak benyomulni?... Hol vagyunk már a tuntutók politikai követeléseitől! Itt már nem erről van szó. A Rádió megszerzéséért, birtoklásáért folyik a harc.

Hosszú órák telnek el... A harc hosszú, nyomasztó órái. Hogyan lehet minderről beszámolni, hogyan lehet nyomon követni a Rádió épületrengetegében hol itt, hol ott fellángoló harci cselekményeket? A legjobb lesz talán, ha a védők emlékezéseit sorakoztatjuk itt fel egymásutánban, úgy, ahogy azt a krónikásnak elmondották — kicsit szaggatottan, darabosan. S mert ugyanazt az eseményt, mozzanatot többen is látták — elkerülhetetlen az ismétlés is. Nézze ezt el az olvasó!

Kezdjük mindjárt az elején. A Rádió védelmének elvben volt egy parancsnoka. Miért mondjuk, hogy elvben? Mindaz, amit már eddig is elmondtunk, és az eztán következők kimondatlanul is bizonyítják, hogy emellett az egy parancsnok mellett minden szakaszparancsnok azt csinálhatta volna, amit akart. Miért csak „volna”? Egyszerűen azért, mert katonánál az a szabály, hogy a kijelölt parancsnok utasításait teljesítik. Mi történik, ha ennek a parancsnoknak nincsenek utasításai, vagy rossz utasításai vannak? Erre a kérdésre e füzet utolsó fejezetében talál választ az olvasó.

A parancsnok egy honvédezredes volt. Ezredes, aki már a tüztámadás kezdete előtt — tizenegy óra körül — honvédnek „álcázta” magát, egyenruháját megszabadította vállapjaitól, rangjelzésétől. Ha valaki, aki még életében sem volt katona, azt az utasítást kapná: menj ide meg ide, és szervezd meg ennek meg ennek az épületnek a védelmét — bizonyos, hogy legelőször is megismerkedne az épülettel. Milyen lehetőségek voltak erre a Rádióban? Min-

denekelőtt a Rádió munkatársai körbe tudták volna vezetni az érdeklődőt, és közben meg tudták volna mondani, hogy ez vagy az a fal, lépcsőház, folyosó, padlásfeljáró, szoba milyen fallal, szobával, házzal stb. határos, hányfelől, milyen formában közelíthető meg. Aki azonban nem szeret zeg-zugos folyosókon járni, annak módjában lett volna elkérni az épület különböző részeiről készült helyszínrajzokat, s ezek tanulmányozásakor meg lehetett volna állapítani a haditervet. A Rádióban azonban a védelem parancsnoka sem az egyiket, sem a másikat nem tette meg. A rádiósok pedig hol ennek, hol annak a tisztnek magyarázták, milyen pontokat kell feltétlenül megvédeni. Persze, minden lehetőséggel ők sem számoltak. Mert vannak az épületnek olyan részei, ahol még a sok esztendeje ott dolgozó munkatársak sem jártak soha. Például óvóhelyek, padlások stb. Összefoglalva tehát: a védelemnek csak névlegesen volt parancsnoka, a védelemnek a helyszínhez igazodó semmiféle elképzelése nem volt. Ugyanakkor az a kettősség is megnyilvánult, hogy a honvédezredesnek egyetlen katonája sem volt az épületben, mert a fegyverrel rendelkező védők zöme belső karhatalmista, másnéven ÁVH-s sorkatona volt. A kijelölt parancsnok tehetlenségét látva, a rangidős tisztek az épület védelmét — sajnos, már későn — egy államvédelmi őrnagy kezébe tették le. Nagyon jellemző például, hogy az épületbe került Petőfi-akadémisták csak egyetlen egyszer kaptak parancsot, azután mindegyikük azt csinált, amit akart.

*

Ezután szóljunk néhány szót arról, hogy kik is védték a Rádiót, milyen erők álltak rendelkezésre?

A Rádió őrsége a tüntetés kezdetén nagyon kis létszámú volt. Kevés volt a fegyverük, lőszerük csupán pár láda. Nem, ezek a fiatal ÁVH-s sorkatonák nem készültek tűzharcra és még este sem gondolt senki arra, hogy fel kellene őket készíteni. Hiszen tüntetésnek indult...

Amint azonban szorult a helyzet a Rádió körül — különösen a kapu betörése után —, a parancsnokok ismételten kértek erősítést, utánpótlást. Főleg embert kértek, hiszen az volt az elképzelés, hogy pusztán testi erővel kiszorítják a Rádiót körülvevő tömeget. Később, amint egyre komolyabbra fordult a dolog, természetesen fegyvert és lőszert is kértek.

A főparancsnokság láthatóan nem nagyon tudta; vagy nem nagyon akarta (!) felmérni a helyzetet, s egyáltalában nem a veszély nagyságához mérten, de azért időnként mégis csak csurrantotta-cseppentette az ember- és anyagsegítséget. Így a tűzharc megindulásáig nem pontos terv szerint vonult fel, hanem inkább valahogyan összeverbuválódott a Rádiót védő katonái alakulatok nem nagyszámú csapata.

Még hét óra felé ÁVH-sokkal megrakott tehergépkocsik érkeztek a Stúdió elé. A tömeg fenyegetőzött, feltartóztatta, visszatolta a kocsikat. Erre egy, a „terepet” jól ismerő tiszt a Múzeum utca felé irányította a gépkocsivezetőket. A „titkos bejáraton” jöttek be.

Később a rádiósok az ablakokból újabb alakulatok érkezését is látták. Határőrök voltak. Majd megint csak kisebb-nagyobb csoportokba verődött katonák, tiszték próbálták a hatalmas tömeggyűrűn átszivárogni megközelíteni a Stúdió épületét. Eközben több

katona kettesével-hármasával, no meg egyenként is leszakadt a csoportjától es elvegyult a tomegben.

A Petőfi Akadémiáról odavezényelt tisztek először fegyveresen, gépkocsin közelítették meg a Rádió környékét. Nem tudtak áttörni, s a tömeg ingerült hangulatát látva, inkább visszafordultak. Később mégis visszajöttek, de most már csupan oldalfegyverrel. Beszélgetésbe elegyedtek a tüntetőkkel, igyekeztek szépszóval rávenni őket, hogy hagyjanak fel esztelen tervükkel. Már elmondtuk, hogyan halt hősi halált egy ilyen rábeszélési kísérlet alkalmával Kovács őrnagy. Az orgyilkosság után a Petőfi-akadémiások bementek az épületbe és reggelig együtt harcoltak a védőkkel.

P...-ról is érkeztek gépesített alakulatok. A parancs értelmében sem a páncélosokban, sem az azokat követő gépkocsikon nem volt lőszer.

Sok alacsonyabb-magasabb rangú tiszt, páncélos, híradós, gyalogos, tüzér alakulata nélkül érkezett. Nem voltak szolgálatban, de a városban értesültek arról, hogy baj van a Rádiónál. Önkéntes segítőkként csatlakoztak a védőkhöz. Néhány rendőr is — aki nem fordult szembe az ÁVH-sokkal — ott harcolt a Rádió falai között.

Egyszóval a Rádiót védő katonai csoportok igen vegyes állományúak voltak. A közös csak az volt bennük, hogy egyikőjük sem készült a fegyveres harcra. Kevés volt az ember és még kevesebb a fegyver, lőszer. Nem kell külön bizonygatni, hogy mindez nem kedvezett a védőknek.

*

— A tüzelőállásokat kilőni! — így szólt az egyik parancs.

Igen, de hát tulajdonképpen hol voltak ezek a tüzelőállások? Az egész éjjel az utcai front szobáiban tartózkodó katonák a torkolattüzekből így látták:

„A lövések eleinte a Szentkirályi utca felőli házakból jöttek. Ezt egyébként az épület homlokzatán látható belövések is mutatják. A későbbiek során az épülettel szemben levő házakon is felfedeztek tűzfészkeket. Akik kiválasztották őket, értették a dolgukat. Kémények mellett, padláskiszogelléseknél, oszlopok közötti réseknél állítottak fel először is tüzelőállást. Egyes helyeken — nyilvánvalóan időben oda-készített — homokzsákokat is találtak. Ilyen tüzelőállásokat kilőni a nehezebb feladatok közé tartozik. A lakásokat is úgy választották ki, hogy fekvésük, az ablakok melletti építészeti megoldások a kilövés veszélyét a minimálisra csökkentsék. Ez a támadás katonai előkészítettségére mutat és arra, hogy a támadás mozgatói katonailag sem voltak képzetlenek.”

A támadók taktikája az egyes épületeknek a többiektől való elszigetelése volt. Ezért, ha szórványos lövéseikkel mindenütt kötöttek is le katonai egységeket az épület körül, az egész tömb elleni támadást lépcsőzetesen bontakoztatták ki. A támadás első három órájában lényegében csak a Bródy Sándor utcai részt lőtték. Hajnali két óra után indult meg a támadás a Szentkirályi utcai oldalon. órákkal később a Pollack Mihály téren és még később a Múzeum utcában. A négyoldalú támadás — amelyben nehéz fegyverek is szerepet kaptak — csak reggel felé bontakozott ki. A minden oldalú támadás is mintegy három óra hosszat tartott. Ez a módszeres órabeosztás is szervezők jelenlétére vall.

Hajnal felé egy közlemény felolvasására kaptak utasítást a „főhadiszálláson” tartózkodó rádiósok.

Bediktálják telefonon — mondották.

— Igen, de hogyan írják le? Villanyt gyűjtani nem lehetett a szobában. A hajnali fény még csak de-
rengett, hiszen az óramutató csak négy óra körül
járt. Az íróasztalon ott feküdt a papír, amelyre a ső-
létben rákerülnek majd a betűk. Egyik rádiós a tele-
fonnál állt és fennhangon diktálta:

„Mára virradó éjszaka fasiszta, reakciós elemek
megtámadták Budapest több középületét. Fegyverrel
rohanták meg a Kilián-laktanyát, a József távbeszélő
központot, a „Szabad Nép” székházat és több más
nyomdát, a Rádiót, feltörtek több fegyverraktárt stb.
A fegyveres támadók felszámolása folyamatban van.”

Az emlékezet ennyit tud felidézni a közlemény-
ből. Az ostromlott épületben, a belőtt folyosókon és
lépcsőházakon keresztül át kellene vinni a közle-
ményt a „főhadiszállásról” az adóra. Az egyik mun-
katárs vállalkozott rá. Így számol be arról, mit ta-
pasztalt a műszaki központban, az adón.

Egy sorozat áldozatai

„A helyzetről a műszaki központban keveset tud-
tak. A kínzó várakozást azzal igyekeztek megrövidí-
teni, hogy időnként megcsörgették a kurbilis telefont.
Percek teltek el, míg a telefon túlsó végén, a tanács-
teremben felvették a kagylót. Már ott is veszélyes
volt a tartózkodás. A hírek nem voltak nagyon
biztatóak.

— Semmit sem tudunk, folyton kérjük az erősítést, de az nem jön...

Aztán megint hosszú, végtelennek tűnő negyed-órák. A nagy kapcsolóhelyiségben nem volt tanácsos tartózkodni. A széles üvegablakokon könnyen belőhettek. A legtöbbször a szűk folyosóra szorultak, ott bóbiskoltak székeken, padokon. Néhányan a kis, szekrényekkel túlszűfolt öltözőben szorongtak. Többen a kapcsolóhelyiség bejáratánál a földön ültek a telefon mellett.

Amikor a ceruzával írt papírdarabkával átértem az erősítőbe, bevittünk egy írógépet az öltözőbe. Csúpan itt égett ugyanis a villany. Lediktáltam a közleményt. A műszaki központban tartózkodók ekkor ismerték meg a valóságos helyzetet.

Közeledett a fél öt. A harc egyre hevesebb lett. Az üres Puskin utcán két-három tankot láttunk. Eldübörögtek. S mi reménykedtünk: talán itt a felmentés. De csak magunkat áltattuk. A lövöldözés percről percre erősödött, kézigrázatok robbantak. Aztán három ÁVH-s katona rohant be. Az egyik felordított:

— Az anyjuk uristenit, kinyírták a gyerekeket!

Az alacsony kőfal mögött, amely a Puskin utcai parkot elválasztja az épulettől, 8—10 államvédelmi «kiskatona» fekudt, arccal a Múzeum felé. A támadók a Történettudományi Intézetnek a parkra néző egyik ablakában gépfegyverfészket állítottak fel. Onnan kaszálták le egyetlen sorozattal a katonákat.

Kinéztünk egy pillanatra az ablakon! A látvány iszonyatos volt. Az egyik katona féllábon ugrálva próbálta valami biztonságosabb zugba bevetni magát — a másik lábát ellőtte a sorozat. Két-három súlyos sebesült minden erejét megfeszítve, hasoncsúszva,

négykézláb igyekezett menedéket keresni. A többiek azonban ott maradtak fekvé a kőmellvéd mögött. Halálos találatot kaptak...

A műszaki központban három katona az adóstúdió melletti ablakból tüzelte kifelé a térre. Válaszul gépfegyver kattogott, kézigránát robbant. Pokoli harcizaj, lőporfüst töltötte be a levegőt. Ha egy pillanatra odaszólhattunk a katonáknak, megkérdeztük:

— Maguk lőttek, vagy ide tüzeltek?

Igyekeztek megnyugtatni bennünket:

— Mi lőttünk...

Ez a nyugtatgatás azonban egyre nyugtalanítóbb lett...

Indul az adás

És eljött a fél öt, a műsorkezdés ideje. Az adóstúdió ablaka az udvarra nyílik — a bemondó bármikor lövést kaphat. Villanyt nem gyújthat, mert ezzel magára vonja a tüzet. Hogyan olvasson? A mellette levő ablakból tüzeltek a katonák. Mit tegyünk, hogy a lövöldözés zaja ne hallatsszék be a mikrofonba. ne szálljon szét a rádió hullámain keresztül az egész országba, a világba?

Szinte négykézláb, futva kellett megtenni a pár lépésnyi utat az adóhoz a közleménnyel. Az adóstúdióban a bemondó a málóra ült, magára terített egy kabátot, alatta zseblámpát gyújtott, hogy a fény ki ne szűrődjék. A mennyezetről lógó mikrofont lefelé fordították, hogy tisztábban fogja fel a szokatlan távolságból, az asztal és a kabát alól érkező hangot.

A katonát megkérték, hogy míg a közleményt olvasák, ne tüzeljen. Megtette. Kint azonban nem szűnt meg a fegyverropogás, s aki hallgatta a hajnali adást, abból is megtudhatta, hogy a Magyar Rádiót ostromolják.

A szöveget az adással egyidejűleg felvettük és szalagról többször megismételtük. Később még egy közlemény érkezett. Ettől kezdve felváltva forgattuk le a két szöveget, közben zenét közvetítettünk.

Hajnalodott. Es mi, akik oly reménykedve, utolsó reménykedéssel vártuk a hajnalt, hogy az meg hozza a felmentést — kétségbeesve lattuk, hallottuk, érzékeljük, hogy a tűz egyre közelebbről hallik, egyre kevesebb a «kilövés» és egyre több a «belövés», mind több oldalról dörögnek a fegyverek és kézigránátok. Elgyötört, kormos arcú katonák rohantak a szűk folyosón, lehasaltak a kapcsolóhelyiségben s onnan löttek kifelé... Már a kapcsolóhelyiségből...! Mintha egy hurok szorult volna körülöttünk, egyre közelebb és közelebb... Jól szervezett katonai gyűrű ölelte körül a Rádió-házat, a műszaki központot. A katonák néha elkáromkodták magukat:

— Kifogyott a lőszer...

Láttam, ahogy az egyik a másiktól kért pár darabot. Tudtam, itt már minden elveszett..."

Az el nem hangzott nyilatkozat

Talán fél órája lehetett már annak, hogy megindult az adás, amikor a Sándor utcai épületben levő „főhadiszálláson” telefonon jelentkeztek az Akadémia utcából a Rádió munkatársai. A Központi Vezé-

tőség ülése miatt küldték oda őket, még az éjjel. Közölték, hogy lediktálják a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének nyilatkozatát, amely értékeli az eseményeket.

Lediktálják? De hogyan és kinek? Az egyik munkatárs tudott gyorsírni. Igen, de hova üljon? A szoba hátsó sarka biztonságos volt. Ott azonban nem lehetett látni. Talán a rádiókészülék skálamegvilágítója mellé? Az is veszélyes, annak a fényére is belőhetnek az ablakon. Meg aztán a rádiókészülék távol is van a telefontól. A legokosabb lesz, ha az ablak mellé áll és a hajnali szürkület fényénél veti papírra a szöveget.

— Máskor is nehezen teszem át a gyorsírást — jegyezte meg nem kevés öngúnnal —, hát ha még nem is látom, mit írok . . .

De azért mégis megkezdődött a diktálás. A nyilatkozat szövegére — soha nem került adásra és nem is jelent meg sehol — ugyan ki emlékezne pontosan? De néhány dolog megmaradt az emlékezetben.

Már túljutottak a szöveg kétharmadán, az események felsorolásán, amikor az egyik katonai parancsnok arra kérte az ablakban vaksiskodó újságíró, hogy húzódjon csak beljebb. Az egyik háztetőn fegyveres alak tűnt fel. Védő volt-e vagy támadó — ezt akkor nem tudták megállapítani. Reménykedtek, hogy a Stúdiót védő alakulatok egyik katonája biztosítja a „terepet”. Az óvatosság azonban nem árthat. Az újságíró hátrább húzódik, még jobban erőlteti a szemét. . . . A következő mondat valahogy így hangzott:

„Az ellenforradalmi, reakciós fegyveres bandákat Budapesten mindenütt felszámolták . . .”

S ebben a percben, mintha csak gúnyolódni akar-

nának a támadók, egy sorozattal tisztelték meg a szobát. Aki a telefonkagylót tartotta a kezében, mit tehetett egyebet: odatartotta az ablakhoz a hallgatót, hadd hallják a vonal túlsó végén is, hogy egyesek a valóságtól milyen távol álló dolgokat akarnak elmondani a Rádióban. És éppen a végőráit élő Rádióban. A telefontól álló türelmét veszítve, torkaszakadtából ordította:

— Az úristenit... itt még csak most kezdődik az igazi tánc és ti már ott felszámoltátok...! Menjetek be Gerőhöz és közöljétek vele: ez a nyilatkozat nem fog elhangzani a Rádióban. És nekünk egyébként sem nyilatkozatra, hanem segítségre, a megígért lőszerre, alakulatokra van szükségünk. Azt küldjenek!

A fegyver és a gép csütörtököt mond

A rádiósok a történelem számára mégis meg szerették volna őrizni ezt a nyilatkozatot. Már hozták is az írógépet, amikor alig pár centiméterrel az asztalt cipelő munkatársak mellett egy sorozat csapódott a falba. Már a tetőről lötték a szobát. A védők kikémlelték, honnan jön a lövés. Tisztek vették kezükbe a fegyvert, a golyószórót, géppisztolyt, pisztolyt. Az egyik ablaknál egy rendőrszázados és egy páncélos főhadnagy szorongott. A rendőrszázados türelmesen, gondosan veszi célba a támadót.

— Most megvagy...! — kiáltja és meghúzza a géppisztoly ravaszát. A fegyver csütörtököt mond. Mondani sem kell, hogy a földhöz vágta tehetetlen dühében. De ki volt az, aki ilyen fegyvert adott a katonák kezébe?

Nem ez volt az egyedüli fegyver, amely éppen a legszükségesebb pillanatban mondott csődöt a Rádióban...

Már kivilágosodott. A lövöldözés a közvetlen közelben folyt. Segítség sehol. Hol késhet? Lehetetlen, hogy az ország vezetői ne tudnák, mi folyik a Rádióban — hiszen a védők félóránként követelték, sürgették egész éjjel a segítséget. Vagy nem hiszik el, hogy végveszély van, megtéveszti őket, hogy az adás zavartalanul folyik? Miért nem értik meg az ország vezetői, hogy ma az egész országban talán a Rádió a legfontosabb? Ha több középületet támadtak is meg a felkelők, nem tudják, hogy a Rádiót kell elsősorban védeni? Több az, mint egy ezred katonaság, vagy egy tankhadosztály! Miért nem összpontosítják ide a rendelkezésre álló katonai erő nagy részét? Kínzó, kétségbeejtő kérdések voltak ezek, de felelni rájuk nem tudtak.

Hajnalban egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a Bródy Sándor utcai rész alig tartható. A rádiósok már órák óta egy hátsó szobában tartózkodtak, csak időnként szaladt valaki a telefonhoz. Az elnökségi szobát, a „főhadiszállást”, ahol a telefonok voltak, erős tűz alatt tartották. Az itt rekedtek elhatározták, hogy a műszaki központba mennek és ott segítik az adást, ameddig csak lehet. Többen már előbb átmentek. Legyenek ott együtt a rádiósok.

Elindultak. A főlépcsőházba vezető csapóajtónál meg kellett állniuk. Innen csak egyenként, szaladva lehetett továbbjutni. Ki legyen az első? Az egyik nekiiramodott, átrohant a belőtt lépcsőházon. A többiek is utánavetették magukat. Nem messze jutottak. A folyosó-kanyarban, az utcára néző szoba ajtaja mö-

gul, egy katona viszonzta a kívülről jövő tuzet. A rádiósok egy csendesebb percre vártak. A támadok azonban úgy latszik megérezték otlétüket, és a szemközti ház ablakából kézigránátot dobtak a folyosóra. Pár méterre a rádiós-csoport lábaitól robbant. A műszaki központba vezető út el volt vágva. Ez a csoport most már végleg ottragadt a Bródy Sandor utcai épületben, a „fohadiszállás” közelében.

*

A műszaki központban azonban az adás meg tovább folyt. Már nem az adó-stúdióból. Azt nem lehetett megközelíteni. Egy belső, védettebb helyiségbe kellett húzódni. A magnetofon gép, amely nem adás céljára készült, nem bírta az iramot. Bemelegedett a motor és egyre lassabban, nehezebben forgott. Szinte lihegett a megerőltetéstől. Néhány perc még és a zene nyávogássá torzult. Ilyen hangot ad a magnetofon-szalag, ha a gép a normális fordulathoz lassabban perd. Végül is leállt a masina. A kezelő technikus kétségbeesetten, az ujjával kezdte forgatni a tekercset. Artikulátlan hangok áradnak az éterbe.

Cseng a telefon. Hivatalos hely érdeklődik:

— Miért nyávog a rádió?

— Mert vége az adásnak! Nem tudjuk folytatni!... Megszűnt a Rádió! Ne a nyávogás izgassa magukat, adjanak segítséget! — kiáltja duhtól elfúló hangon a Rádió elnökhelyettese.

*

A Bródy Sándor utcában rekedt rádiósok azonban nem tudták, hogy a műszaki központban már nem tudják biztosítani az adást. Azt hitték, hogy

még az adást védik. A helyzetük majdnem reménytelen volt. A támadók már a rádió-épületek tetejéről dobálták a kézigránátokat és a ködgyertyákat. Sőt, ekkor már a szemben levő udvari ablakokból is hallatszott egy-egy dorrenés. Mit tegyenek? Ezekről a pillanatokról, egy újabb kísérletről így számol be a szemtanú.

Ki kéri?

„Már teljesen beszorultunk. A szűk folyosón egymást kerülgették a civilek, sebesültek és a lőszer híján tehetetlen katonatisztek. A támadók következetes taktikát alkalmaztak. A Rádió egyes épületeit egyenként igyekeztek elfoglalni. Hullott az ólom a Puskin-kertből, a tetőkről, a lépcsőházból, az udvar felől, egyszóval minden irányból. Láttuk, éreztük: a védők már nem bírják soká. Tehetetlenek voltunk. Úgy jártunk-keltünk, mint a ketrecbe szorítottak.

Tenni kellene valamit — ez volt valamennyiünk gondolata.

— De mit?

A külvilágtól, sőt a többi épülettől is el voltunk már zárva. A működő telefonokat nem tudtuk megközelíteni.

Betévedtünk az egyik szobába. Katonák ültek ott és egy sebesült rádiós, golyósúrolta feje bepölyválva. Az íróasztalon két telefon. Felemeljük a hallgatót. Hátha... A városi telefon nem működik. A másik közvetlen vonal. Most azt kezdjük piszkálni, talán életet lehet belé lehelni. Már-már ott hagyjuk, amikor egyszerre bűgő hangot ad. A közü-

lünk «rangidős» rádiós odaugrik a készülékhez és tárcsáz. Hirtelen golyó suvít a szobába. Leguggolunk, mások hasravágódnak és így fulelnek a beszélgetésre. A telefon másik végén felemelik a hallgatót. A rangidős kiabálva kezdi:

— Gerő-titkárság?

— ...

— Gerő elvtársat kérem!

— ...

— A Rádióból — s egyre idegesebb lesz. Itt lőnek, ott meg azt kérdezik: ki kéri?

Ki kéri, ki kéri... Az ostromlott, a Bródy Sándor utcában utolsó óráit élő Rádió kéri Gerő Ernőt, aki estétől kezdve egyebet nem tett, mint hitegetett, és újra hitegetett.

— Ki kéri?...

Megkapták a választ. Az ő feleletüket nem hallottuk. De a «rangidős» arcát pír önti el. Szinte látszik, hogy kapkod a levegő után... Fulladozik a duhtól.

— Kapcsoljanak be!

— ...

— Kapcsoljanak be! Követelem! — már ordít, ahogy a torkán kifér.

— ...

— Akkor hívják ide!

— ...

— Nem lehet ennél fontosabb!

— ...

— Ne oktasson! Itt emberéletekről van szó.

A jól idomított titkárság hajthatatlan. Vagy nem merik, vagy nem akarják Gerő Ernőt zavarni. Aztán a titkárnő — így beszélük — átadta a kagylót az

Akadémia utcában tartózkodó egyik rádiósnak. A kívánság, a követelés ugyanaz marad:

— Jöjjon Gerő a telefonhoz!

A kolléga érzi a hangból is, hogy nagyon komoly dologról van szó. Segít. Pár pillanatnyi csend.

— Halló! Gerő elvtárs? Itt a Rádióból... — és a bemutatkozás után megkezdődik az érdemi beszélgetés. A szobát közben lovik, a beszélgetést figyelő rádiósok, katonák ott kuporognak a földön csakúgy, mint a telefonkagylót tartó «rangidős».

— Már nincsen semmi muníciónk! Nem bírjuk tovább tartani magunkat, küldjenek segítséget!

— ...

— Ezt már éjfél óta mondják. Nem jött semmi-féle alakulat. Nem kaptunk utánpótlást.

— ...

— Értsék meg a felelősséget. Önöké a felelősség!

— ...

— Nem arról van szó, hogy mi derekasan helytállunk-e vagy sem. Nem dicséret kell itt. Segítség, az kell. Értse meg, Gerő elvtárs, nemcsak a mi életünk-ről van itt szó, a Rádióról, az adásról, az országról, a világról.

— ...

— De ne higgyen csak az ígéretéseiknek. Nézzen utána, hogy valóban elindultak-e.

— ...

— Jó, hát akkor még megpróbáljuk. De értse meg, hogy már csak perceink vannak. Csak addig tudunk kitartani.

A beszélgetésnek vége. Gerő ismét ígért, s mi már éreztük, ebből az ígéretből sem lesz segítség...”

A Rádió épületét nyolc óra után már belülről ostromolták. Helyiségről helyiségre folyt a harc. Voltak azonban védők, akiket hátulról lőttek le. Hogyan történhetett ez? Arról már volt szó, hogy a helyszín ismerete hiányában több rész biztosítását elmulasztották. Mert nemcsak a Rádió épületében vannak zeg-zugos folyosók, különböző átjárók, hanem a Rádió épülete alatt is. Így például megtörtént, hogy katonákat, akik sikerrel védték a Múzeum utcai részt, egy óvóhely-feljárón keresztül bekerítették és lelőttek. Helyenként áttörték a Rádió épületével érintkező lakóházak falát és ezen az úton is hátbatámadták a védőket, előzőnlőtték az épületet. A helyszín ilyenfajta ismerete is gondos előkészítő munkára, szervezettségre mutat.

*

A műszaki központban ezalatt már mindenki behúzódtott az öltözőbe. A szűk kis szobában szorosan egymáshoz préselve álltak az emberek. Moccanni sem lehetett. Csak a zárt folyosóra néző kis ajtó volt nyitva. A szobában sűrűsödött a levegő. Megtiltották a dohányzást, a beszélgetést, takarékoskodni kellett az oxigénnel. A fegyverropogás egyre közelebbről hallatszott.

A rádiósok között sok volt a nő: technikusok, forgatók, takarítónők. Egy kisgyerek is ott sírdogált. Szegénykét az édesanyja már nem tudta hazavinni az óvodából. A folyosón időnként egy-egy katona rohant keresztül, már *onnan* lőtt. Közeledtek az utolsó percek. Az ajtót is be kellett csukni. S ekkor kintről — talán a kapcsolóteremből — vérfagyasztó hörgés hal-

latszott be. Ahogyan csak haldokló tud hörögni, velőtrázóan, segítségért esdekelve. Bent egy asszony felzokogott. Szinte sikoltott. Egy másodperc és mindenkit elfog a pánik. Szerencsére voltak erősebb idegzetűek is, azoknak sikerült megnyugtatóniok a szobában szorongókat. Volt, aki rosszul lett az izgalmaktól és a levegőtleniségtől; vizet adtak neki.

Aztán kinyílt az ajtó és tépett, kormosarcú, holtfáradt ÁVH-sok és katonák támolyogtak be.

— Mindennek vége... Megtettük, amit emberileg lehetett. Nincs töltény már, nincs segítség...

A köztük levő egyik őrnagy a rádiósok között felismeri egy régi barátját. A többit már neki mondja, inkább suttogja.

— Ismersz engem, nem félek. De szinte töltény nélkül küldtek minket. Hét golyó volt a pisztolyomban. Utánpótlás nem jött. Hitegettek félóráról félóra, hogy jön a segítség, tartsunk ki. Az emberek pedig hullottak... És a szervezetlenség!... Ahány szakasz, annyi parancsnok és annyiféle parancs. Az irányítás teljes csődje...

A fegyvereket letették az ajtó elé, az ÁVH-sok levették sapkájukat, derékszíjukat, zubbonyukat és köpenyüket. A rádiósok igyekeztek civilkabátokat, munkaköpenyeket rájuk adni, bár tudták, hogy az ilyesmi úgy sem ér sokat. Az ÁVH-sok fiatal gyerekek, sorkatonák voltak. Szemükben ott tükröződött a harc izgalma, a kiállott halálveszedelem, a halálfélelem. Mint utolsó menedékben húzódtak meg a rádiósok között.

Álljunk itt meg egy pillanatra.

Sok emberrel beszéltünk, rádióssal, katonával,

beosztottal és parancsnokkal, támaszkodtunk saját élményeinkre, és mindez megköveteli tőlünk, hogy ha szűkszavúan is, de még egyszer megemlékezzünk a védőkről. Meggyőződésünk, hogy e néhány sor nem találkozik mindenki tetszésével. Mégis kötelez bennünket igazságérzetünk, szakmai becsületünk, hogy megemlékezzünk róluk: a védők zömét alkotó államvédelmi sorkatonákról. Úgy gondoljuk — ha végigolvasták e füzetet, s most, az események után jónéhány hónappal nyugodt fejjel, józanul elgondolkodnak, önök is látják: a rádió a hatalom birtokosainak egyik jelentős fegyvere, természetes tehát, hogy nem adják közprédára. Nincs olyan ország az öt világrészen, nincs olyan hatalom, olyan társadalmi berendezkedés, amely ne óvna, ne védené minden eszközzel rádióját. Október utolsó napjaiban nagyon népszerű volt a jelszó, amely azt követelte: költözzön vissza a Stúdió — amint az október 23-i éjszaka tapasztalatai megmutatták — katonailag nagyon nehezen védhető székházába. Azok, akik ezt a jelszót az október végi zavaros napokban a tömegek közé dobták, maguk sem gondolhatták komolyan. A Rádiót megvédeni minden hatalom kötelessége, alapvető érdeke. Hogy azon az éjszakán miért nem így történt — arról már volt szó.

A Rádió eleste azonban nem kisebbítheti azoknak a katonáknak, elsősorban az államvédelmieknak a szerepét, akik szinte utolsó tőlényükig a helyükön maradtak. Pedig nem volt könnyű dolguk! Legtöbbjük tényleges szolgálatát töltötte. Maguk is munkás- és parasztfiúk, akik nem vettek részt nyomozásokban, nem kínoztak embereket, nem követtek el törvénytelenéseket, hanem katonák voltak, katonák, akiknek őrhelyükön helyt kell állniok. Megtették ezt! Becsü-

lettel helytálltak! A holtakat övezze a hősöknek kijáró tisztelet, az élőké a becsület, amely minden embernek kijár, ha egész emberként helytállt.

Ott, azon az éjszakán, a Rádió házában sokszorosan bizonyult igaznak Petőfi szava:

„Tiszteljétek a közkatonákat,
Nagyobbak ők, mint a hadvezérek.”

*

A síralomház lehet ilyen a kivégzés előtt Meglett férfiak halottsápadtan állnak. Arcukról csurog a verejték. Egyikük meghajolva a szekrényhez dől és feleségét, gyermekeit emlegeti. Az egyik nő címetek, neveket ír fel a noteszába: katonák kéri, hogy értesítse hozzátartozójukat, ha ők már nem élnének... Ezt nem mondják ki, de mindenki tudja — erre készülnek.

Aztán női hang csendul. A Himnusz kezdi énekelni. S vele együtt mindannyian a kis szobában. Az ajtónál két őszhajú öreg, két sokat szenvedett munkásmozgalmi harcos, Horváth Vera és Révai Dezső Maguk választották ezt a posztot. Ha belónének, testükkel fedezzék a fiatalokat.

Parlamentereket választanak. Egy vonalzóra fehér zsebkendőt kotnek, így vágnak neki a folyosónak, a lépcsőháznak.

— Ne lőjete, itt civilek, rádiósok vannak.

Véget nem érő percek... S egyszerre géppisztolyt, puskát előrszegezve, lövés nélkül jönnek be a támadók. A rádiósok — bár kételkedve fogadják a megígért szabad elvonulást — ekkor már arra gondolnak, vajon mi lehet a többiekkel, akik a Bródy Sándor utcában a szerkesztőségi épületben ragadtak?

A Bródy Sándor utcában az óramutató — ahol azt a falracsapódó lovedékek nem zúzták szét — a kislencsén állt.

A Rádió munkatársainak egyik csoportja — lehetnek vagy tízen, tizenketten — egy kis szobában zsúfolódott össze. Berendezése: egy íróasztal, egy szék, egy kisasztal (ezt hajnal felé kidobták), egy három személyes kanapé (öten ultek rajta), egy rolósszekrény (erre is rátelepedett valaki). A szoba fekvése? A Bródy Sándor utcai főépület és a Pollack Mihály téri Torténettudományi Intézet tűzfalánál van egy szélteben alig méteres, szűk, ablaktalan folyosó. Erre nyílt a szoba ajtaja. Ablakai a széles világítóudvarra néztek. A szomszédos ablakok a főlépcsőházra nyíló tanácstermet világítják meg. Egyszóval támadás esetén életveszélyes szobácska ez. A folyosó két végéről és a világítóudvar ablakain át egyaránt támadható.

Regényt kellene írni ezekről a percekről. Hiszen a nehéz pillanatok mutatták meg igazán ki mit ér, kinek mennyire van helyén a szíve. Igaz, mindenki bebelopakodott a félelem. Nem volt egy sem, aki ne sajnálta volna, hogy ilyen ostoba módon, ennyi árulás miatt kelljen elesnie. Mert mégsem mindegy az, *hogyan* esik el az ember...

Volt, aki kétségbeesetten, kezét tördelve hisztériázott:

— Bontsunk falat... Ide egy szuronyt! Kaparadjuk ki kézzel... — és így tovább, és így tovább...

Egy másik akkor békult ki régi politikai ellenfeleivel — mondván:

— Igazán kár volt ennyit civakodni azért, hogy most együtt essünk az ellenforradalmárok fogságába... Ezt a kibékülést, „politikai egységfrontot” ő is csak erre az órára állta!

Volt aki szótlanul, magábaroskadtan ült — ezek voltak a legtöbben — és gondolkozott. A gondolat ott-hon járt, a családnál, a gyerekeknél. A percek is elegendőek voltak arra, hogy ki-ki végiggondolja eddigi életútját. Ünnepeyes, ki nem mondott fogadalmak születtek arra a nem remélt esetre, ha még egyszer hazajutnak... Így teltek a percek. Hatvan másodpercenként egy-egy nap...

Aztán valaki azt javasolta: tegyék le a fegyvert. Itt is parlamentereket választottak, akik egy fehér csipkeabrosszal a kezükben elindultak, hogy megpróbáljanak tárgyalni az ellenféllel. Az egyik katonai parancsnok ezt elhamarkodott döntésnek ítélte. A parlamenterek visszafordultak. A civilek úgy találták, hogy helyes lenne befejezni a harcot, ne szedjen több hiábavaló áldozatot. Ha azonban a katonák úgy látják, hogy még ki lehet tartani, próbáljuk meg.

Nemsokára azonban már a katonai parancsnokok közül is sokan úgy ítélték meg a helyzetet, hogy nincs más hátra, mint kiküldeni a parlamentereket. A fehér zászlót jelképező terítő azonban időközben elveszett. Kiabálva kutattak egy fehér zsebkendő után.

— Fehér zsebkendőm ugyan nincsen, de itt van egy fehér szalvéta — mondta az egyik, s még hozzátette: — Nehogy elveszítsétek! Megharagszik érte az anyósom...

A helyzethez egyáltalán nem illő megjegyzés, ha többre nem is, de néhány másodpercre megmosolyog-

tatta, megvigasztalta a szobában tartózkodókat ebben a nagyon is szomorú percben.

Szemtől szembe

Így érkezett el az a pillanat. Egyszer csak megjelent az ajtóban egy harminc év körüli férfi. Jól megnézték. Mindenki arra gondolt, milyen is az az ember, akitől az élete függ... Középmagas, kövérkés termetű volt. A pepita kockás öltönyt a derekánál vastag spárga övezte. Ez volt a derékszíj. A vállán átvetett szíjról — mintha afféle antantszój volna — a hátát verdeste aktatáskája. A spárgán tölténytár lógott, mellette kézigránát. A jobbkezeben géppisztoly (köznyelven „davajgitár”). A balkezeben óriási pisztoly, amolyan Colt-féle. A zsebéből egy másik pisztoly agya kandikált kifelé. Fején kék micisapka. Orra tömpe, rajta pléhkeretes szemüveg. Tudj’ isten miért — nem keltett jó benyomást. Azután megszólalt, rekedtes hangon, mint aki átüvöltötte az egész éjszakát:

— Kik vagytok?

— Civilek, újságírók — felelte a bentlevők szóvivője.

A válasz azonban nem is nagyon érdekelte. A civilek mögött megbújva észrevett egypár kék parolit. Ezekre vadászott.

— No, itt vagytok szép kék galambocskáim? Ti akasztottátok fel a bátyámat. Igen, igen, felakasztottátok. Meg engem is megkínóztatok egy kicsit Recsen. No, de majd még számolunk. És ti piszkok, ti újságírók... — folytatta nemes egyszerűséggel. —

Ti is eleget hazudtatok. A bátyámról is azt írtátok, hogy egész fegyver-arszénál volt nála. Pedig csak egy kézigránátja volt... És felakasztottátok... — s aztán jött tovább a szóáradat. Jelző, jelző után. Mintha csak gyerekkorában „jelző-iskolába” járt volna.

Ki ez az ember? Kik lehetnek ebben a „társaságban”? Ezen gondolkoztak a szobában levők, miközben a mocskolódo szóözönt hallgatták.

A kanapén egy ÁVH-s „kiskatona” feküdt. Haslövést kapott... Egy 15 év körüli legényke — szem-melláthatóan nem tudatosan került a támadók közé — szakítja meg a szavak ömlését.

— Jobb lenne, ha orvost hívnál, nem látod, hogy ott egy sebesült fekszik?

A tömpeorrú csak egy pillantást vet a „kiskatonára” és beszél tovább. Sebesült? Ugyan mit neki sebesült. Ő most „sajtókonferenciát” tart...

Aztán bejött néhány fegyveres. Felsőbbségesen int nekik, azok elmennek. Magukkal viszik a katonákat. Lám csak, ez a parancsnok... Vajon ki nevezte ki vezérnek?

Most meg egy kicsit kanccsal, fekete ruhába öltözött fegyveres jelenik meg. Rövidesen kiderül, hogy ő az alvezér. Körülnéz a szobában és mintegy végszóra, átveszi a vezér szerepét.

— Uraim — kezdi —, mert maguk nekem nem elvtársaim, én a MEFESZ vezetője vagyok. Tudják mi a MEFESZ? Az egyetemi ifjúság új, forradalmi szervezete. A magyar nép szabadságáért harcolunk. Megmenthetitek életeteket, jóvátehetitek bűneiteket — fordítja most már tegezésre a szót és egyszerre csak szavait megszakítva, egy doboz Virginiát vesz elő.

Cigaretta... Akkor már két órája egy szippantás se jutott belőle az ostromlottaknak. Egyikük megszólal,

— Adj nekem is...

Az alvezér természetes mozdulattal kínál. Egy perc, s mindenkinek cigaretta van a szájában. Most egy fegyveres áll meg az ajtóban.

— Adj egy cigit...

Az alvezér sajnálkozva tárja szét a karjait. Nincs... A foglyok elvették...

Kik ezek az emberek, akik az éjszakát vakmerő bátorsággal harcolták végig? Miféle szerzet? S miért jöttek? A vezér talán tudta, s lehetett még közöttük néhány, aki hasonlóképpen tisztában volt vele. Bizonyosan volt, aki sejtette. A többségnek azonban nyilván fogalma sem volt arról, hogy miért jöttek, mit akarnak és miért kell bevenni a Rádiót?...

Aztán valami mégis történt. Az alvezér újra elordítja magát, eszébe jut az előbb félbehagyott mondat.

— Megmenthetitek az életeteket, jóvátehetitek bűneiteket, ha fegyvert fogtok, s velünk együtt harcoltok a nép szabadságáért.

Feszült másodpercek... Van, aki kéri a fegyvert. Egy másik „elvileg” próbálja megmagyarázni, miért lehetetlen ez a kívánság. Mindenki megmosolyogja. Egy harmadik rádiós fogát összeszorítva hátralép.

— Én nem fogok fegyvert! — halottsapadtan mondja ezt, de kimondja. Ketten csatlakoznak hozzá. A többiek várják, hogyan alakul a helyzet.

A vezérnek azonban más jut az eszébe.

— Válasszatok magatok közül küldöttséget, aki bekísér az Akadémia utcába. Írjátok a követeléseimet! — és diktálni kezd.

— Gerő mondjon le! Szüntessék meg az ávót! —
Lassan, nehézkesen szedte össze ultimátumát, ki tudja
már hány pontban. Aztán hirtelen felkiáltott:

— Természetesen a fegyvert oda is viszem magammal...

— Vigyed — mondták a rádiósok. Csak már indulnánk — gondolták hozzá. Aztán elindultak. Lassan, libasorban. A hátsó lépcsőháznál egyszer csak eldördül egy sorozat. Még csak ez hiányzott a megviselt idegeknek. Az egyik fegyveres kísérő széles vigyorral ordítja:

— Ne féljeteK, csak én voltam... — és megismétli produkcióját.

Kinn az utcán

A lépcső aljában fiatal ÁVH-s sorkatona testén kell átlépni. Fejlövést kapott... Az orrából kiömlött vére rászikkadt a földre. Neki sem sok hiányzott volna már a leszereléshez...

A szétrombolt telefonközponton keresztül vezet az út a „Szív küldi” kapuhoz. Kétoldalt a tiszteket sorakoztatja egy vattakabátos fiatal, meg egy rosszarcú öreg férfi.

— Csak szorosan, szorosan, sokan vagytok...

Az utca... a szabad levegő... Oh, micsoda szabadság!

Akik ebben a csoportban voltak, semmit sem tudtak arról, hogy mi van az adással. Beszél-e még egyáltalán a Kossuth-rádió és ki ül a mikrofonnál? Mi van a kollégákkal? Mi lesz a katonák sorsa, akiket

különválasztottak és visszatartottak. Millió és millió kérdés...

Az utcán óriási tömeg. Sok a fegyveres. A Bródy Sándor utcai kapu előtt harckocsi, nem sokkal távolabb még egy. A tömeg fedezékét használva tűnnek el a „Szív küldi” kapun kilépő rádiósok.

— Gyerünk el innét, minél távolabb! Haza a családhoz. Ez most a legfontosabb.

A vezért otthagyták: menjen egyedül „küldött-ségbe”.

A Szentkirályi utcai Stühmer-bolt előtt fegyvereket osztogatnak egy teherautóról. Akinek nem jut, káromkodik. Gyerekek pisztolyokat cserélgetnek. A Puskin utca sarkán fegyveres fiatalok kémlelnek. A Múzeum körúton lőnek.

A Vas utca sarkáról még visszanéznak a rádiósok. Elesett a Stúdió! De valamivel távolabb nyitott földszinti ablakból a rádió szól. Megállnak, fülelnek. A bemondó az új Politikai Bizottság névsorát olvassa. Utána bemondja, hogy Nagy Imre miniszterelnök délutánra kijárási tilalmat rendelt el.

A rádiósok felkapják a fejüket. Úgy látszik mégsem volt hiábavaló... *A Kossuth-rádió mégsem jutott a támadók kezére. Szól a Kossuth-adó!*

De hát hogyan s honnan szólalt meg 24-én reggel a Kossuth-rádió —, amikor a Bródy Sándor utcai Stúdió a felkelők kezén volt? Hány ellentmondó hír, mennyi találgatás, kósza mese kapott lábra erről. Egyesek tudni veltek, hogy egy gellérthegy szikla-barlangból, mások szerint valamilyen más, előre gondosan kiépített rejtekhelyről szólt, ahova a „konspirációs emberek” átvezényelték

A dolog sokkal egyszerűbb, cseppet sem titokzatos — s mindabban ami történt, igen nagy szerepet játszott a véletlen is.

Ha nem is tartozik szorosan a „Rádió ostromának” történetéhez — hadd mondjuk el még ezt is.

Az adas eloszor Lakihegyről szolt. Az ottani technikusok forgattak be néhány lemezt...

Azután az Akadémia utcai partközponban telefonon technikusok jelentkeztek — a Parlamentből!

Hogyan kerültek oda?

Emlekeznek: már írtunk arról, hogy a rádió megpróbálta közvetíteni Nagy Imre beszédet, amelyet a Parlament előtt tartott, de sikertelenül. A tuncetok megakadályoztak, hogy a rádió és a posta technikusai

vonalat építsenek ki. Ez akkor nem ment — de amikor a Parlament körül csendesebb lett a helyzet, e derék emberek mindent elkövettek, hogy befejezzék a munkát. Sikerült is. S amikor megtudták, hogy két munkatársuk az Akadémia utcában van, telefonon kapcsolatot kerestek velük. S amikor a Stúdióval minden összeköttetés megszakadt, közölték, hogy ha kell, ők megpróbálnak közvetlen kapcsolatot teremteni Lakihegygel az adás biztosítására ...

Hosszú lenne leírni mindazt, ami ezután történt. Néhány ember erőfeszítéseképpen sikerült a Parlament egyik portásfulkéjében egy mikrofon és egy ócska rádió tetejére épített lemezjátszó segítségével „stúdiót” felszerelni.

A lakihegyi vonalat ezután átkapcsolták a Parlamentbe. S megkezdődött az a rádióadás, amihez foghatót az sem látott, aki végignézte az első magyar rádióadást abból a bizonyos Rákóczi úti kis szobából. Ehhez képest még ott is ideális körülmények között dolgoztak. Mert a Parlamentben a legfontosabb: az anyag — a prózai és mindenekelőtt a zenei anyag — hiányzott. Honnan kerítsenek lemezeket? Mást nem tehettek — feltörték a Parlamentben egy sor szekrényt, míg végre néhány öreg, rossz operettlemezt találtak. Két dolog között lehetett választani: vagy adják ezeket — nem „músként”, hanem hogy egyáltalán életjelt adjon a rádió — vagy pedig hallgatnak. A két rossz közül a viszonylag kisebbet választották. S így történt, hogy mialatt emberek haltak meg, fegyverek dörögtek, a Kossuth-rádió ócska operettlemezeket nyöszörgött. Sokan azt mondják ma, jobb lett volna a hallgatás. De milyen beláthatatlan következményei lehettek volna annak, ha a felkelőknek teljesen sikerül elnémítani a

Kossuth-rádiót, minthogy nyilvánvaló céljuk volt a támadással megfosztani a népköztársaságot rádiójától. Ha ez sikerült volna, akkor megszakadt volna minden kapcsolat a városok, falvak, a kormány és a nép között — s egy ellenséges adóállomás segítségével lángba boríthatták volna az egész országot.

A Kossuth-rádió nem hallgatható el! Ha nehezen is, ha sok hibával és zökkenővel is, de szólt!

*

A Rádió ostromának története — ahogy arról a szemtanúk beszélnek — ezzel véget ért. Tudjuk, a valóságban sokkal szerteágazóbb, ennél is bonyolultabb volt az a „történet”, amelynek lapjait vérrel írták. Minden ember, akivel beszéltünk, tíz másnak a nevét adta meg, aki újabb részletekkel, pontosabb felvilágosításokkal szolgálhat.

S valóban — a munka nincs befejezve, a kutatás, az események pontos, részletes felderítése tovább folyik. Amit itt közöltünk, az csupán annyi, ami eddig világossá vált.

TARTALOM

<i>Az olvasóhoz</i>	— — — — —	3
1. <i>A városban</i>	— — — — —	7
Október 23. reggele	— — — — —	7
Egy újságíró feljegyzései	— — — — —	9
A Bem-szobornál	— — — — —	13
2. <i>Tüntetés a Rádiónál</i>	— — — — —	16
Felvevőkocsi a kapu előtt	— — — — —	18
Hogyan jutottak be?	— — — — —	21
„Adást megszakítani!”	— — — — —	23
Ezek már nem diákok...	— — — — —	26
Betörik a kaput	— — — — —	28
A Gerő-beszéd titkai	— — — — —	30
3. <i>Szervez az ellenforradalom</i>	— — — — —	33
Fütytkoncert a Parlamentnél	— — — — —	34
A hangadók között	— — — — —	36
Ki lőtt először?	— — — — —	38
4. <i>A Rádió-ház</i>	— — — — —	46
5. <i>Az első katonai akciók</i>	— — — — —	49
Üres a Bródy Sándor utca	— — — — —	50
Lőszer nélkül...	— — — — —	52
Ismét egy helyreigazítás	— — — — —	56
6. <i>Harc a Rádióért</i>	— — — — —	57
„Nem tehetünk mást...”	— — — — —	60
A védők és a támadók	— — — — —	64

7. Szobáról, szobára	=	=	=	=	=	=	=	69
Egy sorozat áldozatai	—	—	—	—	—	—	—	69
Indul az adás	—	—	—	—	—	—	—	71
Az el nem hangzott nyilatkozat	—	—	—	—	—	—	—	72
A fegyver és a gép csütörtököt mond	—	—	—	—	—	—	—	74
Ki kéri?	—	—	—	—	—	—	—	77
„Hét golyó volt a pisztolyomban“	—	—	—	—	—	—	—	80
Zsákutcában	—	—	—	—	—	—	—	84
Szemtől szembe	—	—	—	—	—	—	—	86
Kinn az utcán	—	—	—	—	—	—	—	89
Utószó	—	—	—	—	—	—	—	91

A címlapot tervezte: Sebess János

A könyv szedését 1957. II. 14-en kezdték meg

Megjelent III. 26-án 38 000 példányban

Tartalmaz 3,9 szerk. ívet Terjedelem 4,8 (A/5) ív

358. Terv Nyomda, 1957. — Felelős vezető: Bolgár Imre.

Ara: 3,— Ft